

Studeren met AD(H)D bij Pedagogiek en SPH aan de HAN?

Dat kan!

Titelpagina

Studeren met AD(H)D bij Pedagogiek en SPH aan de HAN?

Dat kan!

Een onderzoek naar wat het studeren voor iemand met AD(H)D betekent en welk ondersteunend aanbod hiervoor beschikbaar is en wordt gebruikt binnen het Instituut Sociale en Pedagogische Studies op de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen.

Dit onderzoek is uitgevoerd door Sharon Vierboom (551259) & Thuy Tien Vo (512539)

In opdracht van HAN Studiesucces: Sandra Mulders & Gijs Bloemsaat.

Dit onderzoek is verricht ten behoeve van het studieonderdeel "Onderzoek en Innovatie" in het vierde leerjaar van de opleiding Pedagogiek. Plaats van uitgave: Nijmegen. Uitgevende organisatie: Hogeschool van Arnhem en Nijmegen. Januari 2018.

Voorwoord

Dit onderzoek is tot stand gekomen door de ervaringen van een van de onderzoekers van dit verslag. Het was voor Sharon Vierboom moeilijk om hulpmiddelen aan te vragen omdat zij het traject dat hiervoor bewandeld dient te worden, vanuit onwetendheid en faalangst nooit is aangegaan. Het was voor haar soms moeilijk om zich te focussen op de lessen of toetsen. Thuy Tien Vo zit al twee jaar bij Sharon in de klas en merkte vaak dat zij tegen deze problemen aan liep. Ze wilde haar graag handvatten bieden, maar liep zelf ook tegen deze problemen aan. Ze wist ook niet goed op welke manier zij Sharon kon ondersteunen. Sharon en Thuy Tien waren erg benieuwd of deze problemen door meer studenten met AD(H)D werden ervaren. Samen zijn zij op onderzoek uitgegaan en zijn zij door Liesbeth Diemel (Decaan) doorverwezen naar Egbert Hulshof (Ombudsman). Hij heeft het stokje overgedragen aan Sandra Mulders en Gijs Bloemsaat. Zij vertegenwoordigen in dit onderzoek HAN Studiesucces en zijn, samen met het netwerk HAN Studiesucces, volop bezig met het verbeteren en onderzoek doen naar het studeren met een ondersteuningsbehoefte. Het aangedragen probleem sluit daarom ook goed aan bij het proces waarin HAN Studiesucces zich reeds bevindt. Waar HAN Studiesucces zijn dienstverlening richt op Macroniveau, zijn de onderzoekers van dit verslag aan de slag gegaan met onderzoek op het Microniveau. In het vooronderzoek is toen gebleken dat het probleem inderdaad breder gedragen wordt.

Bij deze willen wij HAN Studiesucces- Training en coaching bedanken voor de heldere begeleiding en aangeboden handvatten. Zonder deze afdeling had dit onderzoek niet plaats kunnen vinden. Ook de participanten van het onderzoek willen wij in het speciaal bedanken. De SLB'ers en studenten van het instituut hebben ervoor gezorgd dat wij een helder beeld kregen van de huidige situatie en hebben daarmee een grote bijdrage geleverd aan dit onderzoek. Dankzij jullie zijn wij tot een voorstel gekomen waarmee studenten geholpen kunnen worden en wat het traject naar de voorzieningen toegankelijker maakt. Tot slot willen wij Inge Verkoulen bedanken, voor de begeleiding en uitgebreide feedbackmomenten. Uw feedback heeft een bijdrage geleverd aan onze ontwikkeling als beroepspedagoog en heeft ervoor gezorgd dat wij met een kritische blik het onderzoek hebben beschreven.

Inhoudsopgave

Hoofdstuk	Onderwerp	Pagina
Samenvatting		6 t/m 7
Hoofdstuk 1	Inleiding <i>Leeswijzer</i>	8 t/m 10
Hoofdstuk 2	Probleemanalyse <i>Analyse in de praktijk</i> <i>Literatuurstudie</i> <i>Probleemstelling</i>	11 t/m 26
Hoofdstuk 3	Methode van onderzoek <i>Onderzoeksbenadering</i> <i>Participanten</i> <i>Procedure van onderzoek</i> <i>Meetinstrumenten</i> <i>Analyse</i> <i>Betrouwbaarheid & validiteit</i>	27 t/m 29
Hoofdstuk 4	Resultaten	30 t/m 41
Hoofdstuk 5	Conclusies en discussies <i>Antwoord op de onderzoeksvraag</i> <i>Discussie</i> <i>Suggestie vervolgonderzoek</i>	42 t/m 45
Literatuurlijst		46 t/m 47

Hoofdstuk	Onderwerp	Pagina
Bijlagen	I. Verklaring geheimhouding	48 t/m 49
	II. Raamwerk verkort HAN Studiesucces	50 t/m 57
	III. Formulier verzoek extra tentamenvoorzieningen	58
	IV. Flyer HAN Studiesucces	59
	V. Aanbod HAN Studiesucces	60 t/m 61
	VI. Interviewagenda	62
	VII. Tijdspad	63
	VIII. Nauwkeurige taakverdeling	64
	IX. Interviewguide slb'er	65 t/m 67
	X. Interviewguide student	68 t/m 70
	XI. Codelijst	71 t/m 73

Samenvatting

Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van HAN Studiesucces- Training en coaching. Er zijn verschillende signalen geweest van studenten met AD(H)D waaruit blijkt dat er behoefte is aan extra ondersteuning bij het studeren, maar het lijkt erop dat niet alle studenten de weg naar ondersteunende aanbod op adequate wijze vinden. Vanuit de probleemanalyse van dit onderzoek is gebleken dat er wel voldoende ondersteunend aanbod beschikbaar is binnen de HAN voor studenten met een ondersteuningsbehoefte zoals AD(H)D. Dit aanbod wordt op maat aangeboden door de HAN en het netwerk HAN Studiesucces (HAN studentdecanen, HAN Talencentrum, HAN studentenpsychologen, HAN Training en coaching). Echter bereikt dit aanbod vanwege verschillende belemmeringen de studenten nog onvoldoende: Er zijn weinig studenten met AD(H)D op de hoogte van het bestaan van HAN Studiesucces en daarnaast is er sprake van een zekere schaamte en taboe rondom de diagnose AD(H)D. Ook de diagnose zelf vormt belemmeringen, daar een student binnen het hbo wordt geacht zelfstandig te kunnen studeren en dus ook zelfstandig het ondersteunende aanbod te achterhalen. Deze verwachting is er dus vaak ook vanuit de slb'er richting de student. Het aanvragen of gebruik maken van het ondersteunende aanbod vormt voor studenten dus vaak een hoge drempel. Doordat het aanbod niet binnen handbereik lijkt te zijn, is het ook onduidelijk of het inhoudelijk aansluit op de behoeften van de studenten. Hierin speelt ook mee dat aanbod pas wordt toegepast als hier specifiek om wordt gevraagd. Aan deze verwachting kan een student met AD(H)D echter niet altijd voldoen, omdat zij vanuit hun diagnose moeite kunnen hebben met zelfstandig plannen en organiseren.

Dit knelpunt lijkt zich op HAN breed niveau af te spelen, maar dit onderzoek spitst zich toe tot de opleiding Pedagogiek en SPH (samen het instituut ISPS) binnen de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen.

Uit de probleemanalyse is een doelstelling tot stand gekomen die leidend is voor het onderzoek. Deze doelstelling luidt als volgt:

Dit onderzoek biedt inzicht in hoe studenten met AD(H)D binnen het instituut ISPS aan de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen het ondersteunende aanbod en toegang hiertoe ervaren. Op basis van dit inzicht wordt de toegang tot het huidige aanbod waar nodig verbeterd.

Om deze doelstelling te realiseren vormt de conclusie van dit onderzoek het antwoord op de volgende onderzoeksvraag:

Hoe kan het gebruik van het ondersteunende aanbod van de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen voor studenten met AD(H)D binnen het instituut ISPS bevorderd worden?

Om de onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden zijn er Pedagogiek- en SPH-studenten en studieloopbaanbegeleiders binnen ISPS geïnterviewd. Daarnaast is er een literatuurstudie verricht die zich verdiept heeft in AD(H)D en in het proces dat moet worden doorlopen binnen de HAN, wanneer een student een voorziening aan wilt vragen.

Vanuit de interviews is gebleken dat studenten het ondersteunende aanbod graag laagdrempeliger aangeboden krijgen, zoals bijvoorbeeld in een individueel gesprek met hun eigen slb'er. Daarnaast geven zowel de studenten als de studieloopbaanbegeleiders aan dat er meer duidelijkheid zou moeten zijn over wat nou precies het aanbod inhoudt. Ook de structuur van de toegang tot dit aanbod mag verbeterd worden. Het aanbod wordt nu via verschillende wegen aangeboden en mist dus overzichtelijkheid. Studieloopbaanbegeleiders geven aan dat zij het aanbod graag binnen handbereik zouden hebben, zodat zij meer kennis hebben over wat het aanbod precies inhoudt en de studenten hierin beter kunnen begeleiden. Nu moeten ze het aanbod namelijk via verschillende wegen zien te achterhalen en dit vergt tijd.

Het aanbod waar vooral behoefte aan lijkt te zijn bij studenten met AD(H)D, is tijdsverlenging tijdens tentamens, het werken in een apart lokaal, het gebruiken van een koptelefoon en het gebruik maken van coaches, buddy's en trainingen. De laatste drie hulpmiddelen geven het aanbod van HAN Studiesucces Training en coaching weer en laten dus zien dat er behoefte is aan wat HAN Studiesucces te bieden heeft.

Positieve aspecten die worden genoemd door de participanten binnen het onderzoek, zijn de aandacht die de HAN heeft voor studenten met een ondersteuningsbehoefte en dat dit aanbod, wanneer aangevraagd, wordt toegekend gedurende de hele studie.

De toegang tot het aanbod dient laagdrempeliger te worden voor studenten. Het aanbod moet dus duidelijker en overzichtelijker worden aangeboden. Voor studenten met AD(H)D is het lastig om de aandacht doelbewust in te zetten en is er soms sprake van sterk vermijdingsgedrag. Aansporing en controle van anderen kan helpen voor studenten met AD(H)D om hun taken beter uit te voeren. Het aankaarten van het aanbod door bijvoorbeeld de studieloopbaanbegeleiders (slb'ers), zou dus het gebruik van het aanbod laagdrempeliger kunnen maken en dus kunnen bevorderen. Als dit aanbod helder op papier staat is het voor de slb'er binnen handbereik en weet de slb'er concreet wat hij de student aan kan bieden.

Hoofdstuk 1: Inleiding

Voor u ligt het onderzoek naar het studeren met AD(H)D binnen het Instituut Sociale en Pedagogische Studies (ISPS) van de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen (HAN). Aanleiding van het verrichte onderzoek is dat één van de onderzoekers aan het eind van het eerste leerjaar Pedagogiek gediagnostiseerd is met de concentratiestoornis oftewel functiebeperking ADHD (NB: binnen de HAN wordt er sinds dit studiejaar niet meer gesproken over een functiebeperking, maar noemt men het een ondersteuningsbehoefte). Zij was niet op de hoogte van het aanbod van de HAN voor studenten met een ondersteuningsbehoefte, dat haar had kunnen helpen bij het studeren binnen de HAN. Er is een samenwerking tot stand gekomen met het netwerk HAN Studiesucces onderdeel training en coaching, omdat zij ook tegen het probleem aanliepen dat studenten met een ondersteuningsbehoefte niet op de hoogte zijn van het beschikbare aanbod en/of er weinig tot geen gebruik van maken.

Opdrachtgever

In augustus 2016 is het netwerk HAN Studiesucces van start gegaan. In dit netwerk verenigen alle 2^e lijns diensten voor HAN studenten zich met als doel de dienstverlening nog beter af te stemmen op de HAN studenten en het aanbod overzichtelijker te maken. Een van de speerpunten van dit netwerk is het optimaliseren van het beleid en aanbod voor studeren met een ondersteuningsbehoefte. In dezelfde periode is de afdeling HAN Studiesucces-Training en coaching opgericht. *“HAN Studiesucces - Training en coaching biedt trainingen, workshops en coachingstrajecten aan voor studenten van de HAN, gericht op ontwikkeling van opleidings- en vakoverstijgende vaardigheden die bijdragen aan studiesucces en persoonlijk welzijn. Daarmee geeft het studenten de mogelijkheid om, naast het aanbod binnen de opleiding, zelf verantwoordelijkheid te nemen voor hun eigen ontwikkeling en draagt HAN Studiesucces - Training en coaching direct bij aan studiesucces: het helpt studenten zichzelf te leren kennen en ontwikkelen zodat ze een betere, kritischere en zelfstandige professional, burger en mens kunnen worden”* (Bijlage II: Raamwerk verkort HAN Studiesucces). De opdrachtgevers die nauw betrokken zijn bij dit onderzoek zijn contentmanager van HAN Studiesucces- Training en coaching, Sandra Mulders en onderzoeker HAN Studiesucces – Training en coaching, Gijs Bloemsaat. Zij streven naar constante kwaliteitsverbetering van het aanbod op het gebied van studievaardigheden, taalvaardigheden en persoonlijke ontwikkeling. Daarnaast willen zij het bereik van de doelgroep vergroten en de toegang tot de ondersteuning laagdrempelig aanbieden.

Vanuit HAN Studiesucces - Training en coaching is gebleken dat het probleem dat de ervaringsdeskundige van dit onderzoek aankaartte, breder gedragen wordt. Er zijn verschillende signalen geweest van studenten met een ondersteuningsbehoefte dat zij moeite hebben om

passend aanbod te vinden en dat zij vaak pas op een te laat tijdstip in de studie ontdekken wat mogelijkheden zijn. Deze signalen komen terug in de analyse van het probleem in de praktijk. Er zijn in het afgelopen jaar vanuit HAN Studiesucces al meerdere onderzoeken verricht naar het aanbod voor studenten met AD(H)D. Een van deze onderzoeken heeft zich gericht op de invloed van de communicatie tussen studenten onderling. "Studenten kunnen van elkaar leren en elkaar vanuit hun ervaringen ook handvatten aanreiken om het studeren met een functiebeperking te versoepelen" (S. Mulders, persoonlijke mededeling, 12 september 2017). HAN Studiesucces is met deze gegevens aan de slag gegaan en er wordt gewerkt aan een platform waarin 'Studenten met een ondersteuningsbehoefte iets betekenen voor studenten met een ondersteuningsbehoefte'. Op de Hogeschool van Rotterdam is hiervan een goed werkend voorbeeld te vinden het 'Powerplatform'. De kern van dit platform is dat studenten met een ondersteuningsbehoefte elkaar op laagdrempelige wijze kunnen helpen door informatie en tips te geven en elkaar de juiste voorzieningen aan te wijzen. In hoeverre voor studenten met AD(H)D de "juiste" voorzieningen beschikbaar zijn binnen de HAN, vormt een ander knelpunt. Het ondersteuningsaanbod dat er is, lijkt niet binnen handbereik van de studenten te liggen en het is onbekend of de inhoud van het aanbod volledig aansluit op de behoeftes van de studenten. Het onderzoeksverslag dat nu voor u ligt, spitst zich daarom toe op de vraag hoe de studenten met AD(H)D optimaal gebruik kunnen maken van het ondersteunende aanbod. Er wordt onderzocht hoe de toegankelijkheid tot dit aanbod wordt ervaren. Hier wordt de communicatie van de organisatie richting de student ook nauw bij betrokken.

Het probleem speelt zich op HAN breed niveau af, echter spitst dit onderzoek zich toe tot de opleidingen Pedagogiek en SPH (samen vormen zij het Instituut voor Sociale Pedagogische Studies) binnen de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen. De reden dat er voor dit instituut is gekozen, is omdat de ervaringsdeskundige binnen dit onderzoek het probleem binnen de opleiding Pedagogiek heeft ervaren. Daarnaast maken Pedagogiek en SPH deel uit van de sociale studies binnen de faculteit Gedrag, Gezondheid en Maatschappij. Binnen de sociale studies vallen opleidingen die te maken hebben met de hulpverlening aan hulpvragers binnen de samenleving. Het onderzoek sluit dus aan op belangrijke thema's binnen het instituut.

1.1: Leeswijzer

In dit onderzoek wordt er gesproken over het ondersteunende aanbod. Dit aanbod is allesomvattend en geeft dus alle vormen van ondersteuning vanuit de HAN weer. Het gaat hier om de tentamenvoorzieningen (zoals extra tijd bij een toets), onderwijsvoorzieningen (zoals lopen tijdens een les), begeleiding (in bijvoorbeeld het leren leren), trainingen (zoals faalangstreductie) en coaching (bij bijvoorbeeld het plannen).

De probleemanalyse vormt het tweede hoofdstuk van dit onderzoek en bestaat uit de analyse van het probleem in de praktijk, de literatuurstudie en de probleemstelling.

De analyse van het probleem in de praktijk geeft antwoord op wat het probleem precies inhoudt, waar het probleem zich afspeelt, waarom en voor wie het een probleem is, wat de mogelijke gevolgen van het probleem zijn en waarom het belangrijk is dat het probleem wordt aangepakt. De probleemanalyse geeft inzicht in het praktijkprobleem.

In de literatuurstudie wordt er relevante literatuur gekoppeld aan het praktijkprobleem, wat zorgt voor meer inzichtelijkheid en feitelijke constatering. De literatuurstudie levert een bijdrage aan de betrouwbaarheid van het onderzoek. NB: Dit is het enige hoofdstuk waarin er wordt gerefereerd naar een functiebeperking in plaats van een ondersteuningsbehoefte, omdat dit in de gebruikte bronnen zo staat beschreven. De term ondersteuningsbehoefte heeft vanuit HAN Studiesucces echter de voorkeur, omdat dit een breder en neutraler begrip vormt voor de doelgroep van HAN Studiesucces.

De probleemstelling geeft in de conclusie een korte samenvatting weer van de opgedane kennis uit het vooronderzoek. Hieruit is een doelstelling tot stand gekomen, die behaald dient te worden door antwoord te gaan geven op de daarvoor opgestelde onderzoeksvraag. Om deze vraag te kunnen beantwoorden zal er eerst antwoord worden gegeven op de deelvragen.

Het derde hoofdstuk geeft de methode van het onderzoek weer. Hierin worden de participanten van dit onderzoek beschreven, welke meetinstrumenten er zijn ingezet voor dit onderzoek en hoe de resultaten van deze meetinstrumenten zijn verwerkt. Daarnaast wordt er aandacht besteedt aan de betrouwbaarheid en validiteit van het onderzoek, het tijdpad dat de onderzoekers hebben gepland en de taakverdeling die hierbij kwam kijken.

In het vierde hoofdstuk staan de resultaten van het onderzoek beschreven aan de hand van de antwoorden van de opgestelde deelvragen.

Het vijfde hoofdstuk vormt de conclusie, die wordt getrokken door antwoord te geven op de onderzoeksvraag. Tevens komen in dit hoofdstuk discussies aan bod die factoren weergeven die van invloed zijn op de betrouwbaarheid en validiteit van dit onderzoek. Ook wordt hierin beschreven wat er achteraf anders had moeten worden gedaan met betrekking tot dit onderzoek en wordt er een suggestie gegeven voor een vervolgonderzoek.

Hoofdstuk 2: Probleemanalyse

2.1: Analyse in de praktijk

Ondanks dat er voorzieningen op maat worden aangeboden door de examencommissie van ISPS en er training en coaching wordt aangeboden door HAN Studiesucces aan studenten met een ondersteuningsbehoefte, lijkt er (op een paar tentamenvoorzieningen na) nog weinig tot geen gebruik te worden gemaakt van dit aanbod. *“Wij kunnen niet precies een vinger leggen op het knelpunt, maar we weten wel dat er tot nog toe weinig gebruik wordt gemaakt van ondersteunende voorzieningen door studenten met AD(H)D, terwijl er wel signalen zijn dat deze behoefte er is”* (S. Mulders, persoonlijke mededeling, 12 september 2017). Vanuit een eerder onderzoek naar het ondersteunende aanbod voor studenten met AD(H)D binnen de HAN, heeft naar inschatting 3,0 tot 4,8 procent van de HBO studenten AD(H)D (Jaspers, 2017). Volgens Broek, Muskens en Winkels (in Jaspers, 2017) ervaart van deze groep zeker 50 procent belemmeringen in hun studie door symptomen van AD(H)D. Om erachter te komen of, net zoals voor de ervaringsdeskundige gold, meer studenten met AD(H)D niet op de hoogte zijn van het volledige aanbod en/of waarom zij er anders geen gebruik van maken, zijn er in het vooronderzoek interviews afgenomen bij zeven studenten die deze diagnose hebben. De uitkomsten hiervan zijn meegenomen in de probleemanalyse. In deze interviews is ook gevraagd of de onbekendheid en het geringe gebruik als een probleem ervaren wordt. Naast deze interviews is er gesproken met twee medewerkers binnen het instituut ISPS, namelijk een studietoelichtingscoördinator en medewerker kwaliteitszorg van de opleiding Pedagogiek.

Welke belemmeringen ervaren Pedagogiek- en SPH-studenten met AD(H)D in het gebruik van het ondersteunende aanbod?

Vier van de zeven geïnterviewde studenten maakt geen gebruik van het ondersteunende aanbod met betrekking tot hun AD(H)D. Hier worden verschillende redenen voor gegeven. Een eerstejaars student met de diagnose ADD van de opleiding Pedagogiek aan de HAN geeft tijdens een interview aan: *“Het is voor mij nog niet concreet genoeg wat voor voorzieningen er zijn”* (J., persoonlijke mededeling, 25 september 2017). Ook geeft deze studente aan dat zij HAN Studiesucces niet kent. De studente geeft daarnaast aan dat ze op het hbo zit en daarmee het gevoel heeft dat ze het eerst zelf moet kunnen oplossen. Deze student zou echter wel open staan voor ondersteuning als de informatie en het aanbod op een laagdrempeligere manier aanwezig zouden zijn: *“Ik ken HAN Studiesucces niet, maar ik vind het wel een goed initiatief voor studenten die vastlopen tijdens de studie”* (J., persoonlijke mededeling, 25 september 2017). Op één student na, geven alle studenten aan dat zij nog niet eerder hebben gehoord van het bureau HAN Studiesucces. Hier vallen ook de vier studenten onder die reeds gebruik maken

van een tentamenvoorziening. Zij zijn dus niet op de hoogte van het volledige ondersteunende aanbod. *"Het was bij mij in ieder geval niet eens bekend dat HAN Studiesucces bestond en ik denk dat daar best wel markt voor is eigenlijk en dat het best wel mensen kan helpen. Ik weet niet of ik er echt iets aan zal hebben zeg maar, maar ja als je weet wat er is..."* (L, persoonlijke mededeling, 29 september 2017).

In een ander interview met een vierdejaarsstudent Pedagogiek met ADHD wordt aangegeven dat de drempel voor het benutten van het ondersteunende aanbod soms hoog is: *"Er werd door mijn slb'er aangegeven dat ik tijdens de toets een stukje mocht gaan lopen als ik dat wilde. Maar die drempel was best wel hoog. Want als je wilde gaan, moest je dit aan de surveillant vragen en dan moest er worden gebeld om te controleren of ik hier recht op had. Deze optie was er dus wel, maar de drempel was hoog"* (K. H., persoonlijke mededeling, 29 september 2017). Een andere studente met ADD die in het tweede leerjaar van de opleiding Pedagogiek zit, geeft aan dat zij de drempel hoog vindt om zelf iets aan te gaan vragen. *"Voor mij is de drempel misschien wat hoger om echt iets te gaan aanvragen, omdat ik niet de zwaarste vorm heb. Voor iets laagdrempeligs zou ik wel kiezen, een koptelefoon ziet er wel voor schut uit maar als je in je bubbeltje zit waarom niet? Of in een apart lokaal als dat er zou zijn, waar alleen maar mensen zitten die er gebruik van maken"* (A., persoonlijke mededeling, 29 september 2017).

Het proces om een tentamenvoorziening aan te vragen gaat via de examencommissie. Deze commissie bepaalt of de student recht heeft op de voorziening. *"Na de eerste kennistoets merkte ik dat ik me lastig kon concentreren met iedereen in de klas. Dus dit heb ik toen aangekaart. Toen stelde de slb'er voor dat ik misschien een lokaal moest aanvragen voor mij helemaal alleen. Dat heb ik toen gedaan bij de examencommissie, maar toen hebben zij dat afgewezen"* (K. H., persoonlijke mededeling, 29 september 2017). In hoofdstuk 2.2. wordt het proces voor het aanvragen van een tentamenvoorziening verder beschreven.

Ook het aangeven van de ondersteuningsbehoefte zelf is voor sommige studenten niet gemakkelijk. *"Dat komt omdat ik gediagnostiseerd ben toen ik 14 was, toen was het niet echt een ding, ADHD, geen regelingen, ook niet op de middelbare school. Ik heb dus in de loop der jaren het beeld gecreëerd dat ik bang ben dat mensen vinden dat ik het als smoes gebruik. Omdat het ook iets mentaals is, en je het dus niet kan zien. Dus ik dacht ik schuif het onder de tafels en ik zoek het zelf wel uit"* (J., persoonlijke mededeling, 25 september 2017).

De medewerker kwaliteitszorg binnen de opleiding Pedagogiek, die zicht heeft op de resultaten van de jaarlijks afgenomen studentenenquête, viel het volgende op: *"Hoe hoger de jaarlaag waarin de deelnemende studenten zitten, hoe negatiever de scores zijn op de vragen over de tevredenheid omtrent de begeleiding en hulp bij het studeren met AD(H)D"* (J. Elfrink, persoonlijke mededeling, 19 september 2017). Hij geeft tevens aan dat de resultaten op

verschillende manieren te interpreteren zijn. De negatievere scores in de hogere jaarlagen kunnen betekenen dat de tevredenheid afneemt, doordat de mate of kwaliteit van begeleiding afneemt. De negatievere scores in de hogere jaarlagen kunnen ook betekenen dat studenten steeds kritischer kijken naar begeleiding en voorzieningen. Wel geven verschillende studenten tijdens de interviews aan dat zij het gevoel hebben dat alleen hun eerstejaars slb'er enigszins wat wist over het voorzieningenaanbod t.a.v. hun functiebeperking en dat de jaren daarop de slb'ers minder kennis hierover leken te hebben. Ook de gesprekken voorafgaand aan het eerste leerjaar zijn intensiever dan de gesprekken in de daaropvolgende jaren. *"In het begin van het tweede leerjaar had ik even kort een kennismakingsgesprekje met de slb'er, met drie studenten tegelijk. Mijn slb'er zei toen in het algemeen dat als er iets is je naar hem toe kon komen en zo niet, dan niet. Dat was 5 minuten en toen was het doe!"* (M., Persoonlijke mededeling SPH student, 26 oktober 2017). Toen er gevraagd werd aan deze student wat het maakte dat hij dit niet heeft gedaan, gaf hij aan dat hij toen niet het gevoel had heel veel hulp nodig te hebben en dat hij ook niet wist wat deze slb'er hem kon bieden.

Naast het studiekeuzecheck gesprek dat sommige studenten in het begin van het jaar hebben gehad (zie de literatuurstudie voor informatie over studiekeuzecheck), wordt er ook door andere studenten aangegeven dat er weinig over hun ondersteuningsbehoefte gecommuniceerd wordt. *"Het komt verder niet meer aan de orde, alleen als je het zelf zegt"* (K.H., persoonlijke mededeling, 29 september 2017). Een aantal studenten geeft aan zich af te vragen of hun eerdere of huidige studieloopbaanbegeleider wel weet dat zij een ondersteuningsbehoefte hebben. Andere studenten geven weer aan dat hun studieloopbaanbegeleider wel op de hoogte is van hun ondersteuningsbehoefte, maar zij nooit op de hoogte zijn gesteld van de aanwezige voorzieningen. *"Als een mentor weet dat je ADD hebt lijkt het mij wel handig dat zij in ieder geval even aangeeft dat er zoiets is. Ik vraag mij echt af of zij daarvan op de hoogte zijn."* (L., persoonlijke mededeling, 29 september 2017). Als er tijdens de interviews wat voorbeelden van voorzieningen worden gegeven, geven de meeste studenten aan dat zij hier niet vanaf wisten.

Een Pedagogiekstudent geeft tijdens een interview aan dat het voor haar lastig is dat het aanbod niet concreet op papier staat. *"Ik heb ADD en ben dus van nature erg chaotisch dus iets waarop het allemaal duidelijk zou zijn uitgeschreven, zodat ik er meer grip op zou krijgen, zou mij meer helpen dan tussendoor voorbeelden van voorzieningen voorbij te zien komen. Het is niet iets waarin ik initiatief neem, omdat ik ook niet weet wanneer ik recht heb op iets en dat ik het zelf moet uitzoeken werkt voor mij niet, ik begin gewoon aan een studie"* (J., persoonlijke mededeling, 25 september 2017). Een SPH-student uit het tweede leerjaar geeft aan dat hij er vooral tegenaan loopt dat alles binnen de opleiding goed geregeld lijkt te zijn, maar dat er wel steeds aangegeven wordt dat hij er zelf achteraan moet gaan: *"Er is voldoende aanbod en dat is allemaal goed, maar je moet het wel zelf regelen en er zelf achteraan gaan als je hiervan*

gebruik wilt maken, en dat is nou juist het ding waarop ik vast loop, die pro-activiteit (M., persoonlijke mededeling, 26 oktober 2017)."

De studenten binnen het onderzoek geven aan dat zij snel zijn afgeleid en daarnaast ook snel met hun gedachten afdwalen. De meeste studenten houden hier zelf al rekening mee door tijdens toets momenten achteraan te gaan zitten, zodat er niemand langs hen loopt. Anderen zitten weer liever vooraan zodat zij niet afgeleid worden door de studenten voor hen. Een student die gebruik maakt van de voorziening 'Tijdsverlenging bij een toets' heeft te kampen met het probleem dat andere studenten eerder klaar zijn dan haar. *"Ik ga expres altijd achterin zitten, zodat niet iedereen langs mij loopt. Maar dat is wel echt vervelend ja. Met de eindexamens op de havo had ik ook echt oordopjes in en toen was het zo dat alle mensen met tijdsverlenging voorin moesten gaan zitten en achterin was de deur, dus niemand liep langs je, want dat is wel echt vervelend."* (L., persoonlijke mededeling, 29 september 2017).

Tijdens de interviews zijn er verschillende signalen voor de hogere afleidbaarheid. *"Ik ben niet zo'n student die altijd goed oplet. Misschien is het juist dat ik niet oplet omdat het allemaal veel te veel prikkels zijn, dat kan natuurlijk ook."* (L., persoonlijke mededeling, 29 september 2017).

Kortom: Het ondersteunende aanbod van de HAN bereikt studenten met AD(H)D onvoldoende, hoewel de behoefte aan extra ondersteuning er wel is. De drempel voor het aanvragen van ondersteuning ligt hoog voor studenten met AD(H)D. Er zijn weinig studenten met AD(H)D op de hoogte van het bestaan van HAN Studiesucces en daarnaast is er sprake van een zekere schaamte of taboe rondom hun diagnose. De student wordt geacht zelfstandig het ondersteunende aanbod te kunnen achterhalen. Deze verwachting is er dus vaak ook vanuit de slb'er richting de student. De studenten vragen zich daarnaast af in hoeverre hun slb'er op de hoogte is van het aanbod.

Wie ondervindt de gevolgen van het probleem dat studenten met AD(H)D weinig gebruik maken van het ondersteunende aanbod?

Vanuit de interviews komt naar voren dat het probleem dat er weinig gebruik wordt gemaakt van het ondersteunende aanbod het grootst is voor de studenten zelf die te kampen hebben met AD(H)D, maar dat de reikwijdte van het probleem nog veel groter is dan dat. Wanneer er geen gebruik wordt gemaakt van passende voorzieningen kan de stoornis van de student meer tot uiting komen, waardoor de andere studenten "last" kunnen krijgen van de student met concentratieproblemen. *"Ja, ik heb het mijn medestudenten maar verteld, want anders denken zij ook van wat praat zij er irritant steeds doorheen"* (Y., persoonlijke mededeling, 13 oktober 2017). Studenten met AD(H)D kunnen andere studenten afleiden of voor een belemmering zorgen in de samenwerking met andere studenten. Dit kan leiden tot irritatie en onbegrip, wat voor onzekerheid en ruis kan zorgen voor de studenten met AD(H)D. Als er weinig tot geen

gebruik wordt gemaakt van voorzieningen door studenten met AD(H)D zou het zo kunnen zijn dat onderwijsgevend personeel zelf meer moeite en energie moeten steken in de juiste begeleiding en hier misschien wel tijd of handvatten voor ontbreken. *“Het zou eigenlijk niet uit moeten maken bij welke studieloopbaanbegeleider de student wordt ingedeeld, maar dit is wel het geval. Dit heeft ook te maken met geld en tijd, dit is nu helemaal afgemeten. Er is wel iets ruimte voor een extra gesprek maar structureel twee gesprekken per periode extra dat zit er gewoon niet in. Dan is het van de welwillendheid en betrokkenheid van de WEP-docent afhankelijk”* (M. Lammersen, persoonlijke mededeling, 12 oktober 2017). Ook voor de school kan het onvoldoende gebruik maken van het ondersteunende aanbod door studenten met AD(H)D een probleem vormen, omdat het invloed kan hebben op het slagingspercentage en daarmee op de financiën. Eén van de geïnterviewde studenten krijgt dit schooljaar voor de tweede keer een verlenging en geeft aan: “Dit kost allemaal een hoop extra en ik heb zelf ook wel een dieptepunt bereikt nu. Het is dat ik zo gemotiveerd ben voor deze opleiding en hem erg graag wil afronden” (T., persoonlijke mededeling, 13 oktober 2017).

Doordat studenten niet afweten van het bestaan van HAN Studiesucces – Training en coaching, kan het de werkzaamheden minder effectief en efficiënt zetten. Doordat het ondersteunende aanbod niet binnen handbereik van studenten lijkt te zijn en er weinig gebruik van wordt gemaakt, kan er door HAN Studiesucces niet direct actie worden ondernomen met betrekking tot inhoudelijke verbetering van hun ondersteunende aanbod. Een gevolg hiervan kan zijn dat HAN Studiesucces geen aansluiting op de studenten kan vinden. Daarnaast is het ook onduidelijk of de voorzieningen uit het ondersteunende aanbod aansluiten op de behoeften van de studenten, doordat de voorzieningen pas worden aangeboden als hier specifiek om wordt gevraagd. Het is daarom van belang dat er ook onderzoek wordt gedaan naar de behoeften van studenten met AD(H)D met betrekking tot voorzieningen uit het ondersteunende aanbod.

Waarom is het belangrijk dat de belemmeringen bij het gebruik van het ondersteunende aanbod verholpen worden?

De belemmeringen kunnen leiden tot een grotere groep mensen die onder hun niveau worden ingeschat, meer vroege schoolverlaters, meer ontevreden personeel, meer onbegrip en meer onzekerheid (Zie 2.2: Literatuurstudie). Het is belangrijk dat studenten met een hbo-denkniveau ook worden gesteund en begeleid in het studeren met hun stoornis, omdat er juist binnen het hbo meer zelfstandigheid en intrinsieke motivatie wordt gevraagd en studenten met AD(H)D hierop stuk kunnen lopen (Zie 2.2: Literatuurstudie). Voor HAN Studiesucces – Training en coaching is het belangrijk dat het probleem wordt aangepakt, omdat zij dan meer studenten kunnen helpen en hun aanbod waar nodig kunnen verbeteren.

2.2. Literatuurstudie

In dit hoofdstuk worden de studiekeuzecheck en de procedures voor het aanvragen van de verschillende voorzieningen beschreven. Tevens wordt beschreven wat AD(H)D precies inhoudt en welke invloed dit kan hebben op het studeren. Tot slot wordt de ondersteunende factoren voor studenten met AD(H)D tijdens het studeren weergegeven.

Studiekeuzecheck

Toen er in 2014 landelijk is bepaald dat alle hogescholen en universiteiten een studiekeuzecheck moeten uitvoeren, heeft de HAN een studiekeuzecheckgesprek verplicht gesteld (Rijksoverheid, z.d.). Dit gesprek kan een opstapje vormen richting het aanvragen van de extra voorzieningen voor studenten met een ondersteuningsbehoefte.

Na het aanmelden voor een studie aan de HAN wordt er een studiekeuzecheck gedaan. De studiekeuzecheck bestaat uit een online vragenlijst en een gesprek bij de HAN. Tijdens de online vragenlijst staan de oriëntatie op de opleiding, de verwachtingen van de student en het kennismaken met de opleiding centraal. Vervolgens wordt er een afspraak gemaakt op de HAN, dit kan in de vorm van een individueel- of groepsgesprek. In deze gesprekken wordt er door middel van voorbeeldcasussen weergegeven hoe de opleiding eruit zal komen te zien. Na deze stappen krijgen studenten een positief of negatief studieadvies of wordt er nadere actie geadviseerd om de studie zo succesvol mogelijk te kunnen doorlopen (Hogeschool van Arnhem en Nijmegen, z.d.)

Studenten die reeds voorafgaand aan de studie een functiebeperking hebben, kunnen dit tijdens de online vragenlijst aangeven. Vervolgens wordt tijdens het studiekeuzecheckgesprek de ondersteuningsbehoefte van de student besproken. In dit gesprek benoemt de senior slb'er van het eerste studiejaar welke mogelijkheden er zijn voor de student om tijdens de opleiding optimaal te kunnen studeren, wat de mogelijke belemmeringen zijn binnen de studie en welke invloed de functiebeperking kan hebben op de toekomstige beroepsmogelijkheden.

Na het studiekeuzecheck gesprek kunnen er verschillende procedures worden doorlopen, afhankelijk van de ondersteuningsbehoefte van de student. Daarnaast zijn er bij de aanvraag van voorzieningen verschillende instanties en personen betrokken (HAN, 2017).

Procedure voor het aanvragen van extra tentamenvoorzieningen

“De examencommissie van de opleiding beslist over de toekenning van tentamenfaciliteiten en het gebruik van hulpmiddelen bij tentamens” (HAN, 2017). De examencommissie van Instituut Sociale en Pedagogische Studies (ISPS) heeft een aanmeldprocedure voor toegang tot de

tentamenvoorzieningen die studenten met een functiebeperking of chronische ziekte op de HAN kunnen krijgen (NB: HAN Studiesucces – Training en coaching wordt hier niet in benoemd). Onder functiebeperking of een chronische ziekte verstaat de HAN: studenten die in een rolstoel zitten, slechthorend zijn, slechtziend, epilepsie, dyslexie, diabetes of psychische problemen (zoals AD(H)D) hebben (HAN, z.d.).

Om voorzieningen aan te vragen is de eerste stap die de student moet nemen, contact opnemen met zijn/of haar slb'er. De slb'er is het eerste aanspreekpunt voor een student binnen de HAN. De slb'er beantwoordt vragen over en ondersteunt de student tijdens de studie. Als de slb'er de student niet verder kan helpen, stuurt hij de student door naar de senior slb'er van de opleiding. De senior slb'er heeft als taak om slb'ers van de opleiding te informeren over de onderwerpen waarvoor studenten bij de studentendecanen terecht kunnen (HAN, z.d.). Als er echt in bijzondere gevallen andere stappen moeten worden ondernomen worden de studentendecanen ingeschakeld. Studenten kunnen vervolgens een verzoek indienen via HAN-scholar, een digitale/virtuele/online leeromgeving van Pedagogiek, op de site van de examencommissie ISPS, onder het kopje "Aanvullend aanbod" (bijlage III: verzoekformulier). Hiervoor heeft de examencommissie ook een geldige medische verklaring nodig die betrekking heeft op de functiebeperking. Ook moet er aannemelijk worden gemaakt dat de student door deze beperking niet aan de norm voor het studeren binnen de HAN kan voldoen en dus extra voorzieningen nodig heeft. Ook moet een student laten weten wat hij of zij er aan heeft gedaan om met deze beperking om te gaan tijdens tentamens. Zodra alles is besproken neemt de slb'er de wensen ten aanzien van de voorzieningen op in een verslag en stuurt dit op naar de senior slb'er van de opleiding. Na overleg kan de examencommissie en de faculteitsdirectie definitieve afspraken schriftelijk vastleggen (Studiegids Pedagogiek, 2016). De studiegids van de HAN beschrijft welke tentamenvoorzieningen de examencommissie van het ISPS aanbiedt, deze zijn terug te vinden in bijlage III.

Procedure voor het aanvragen van extra onderwijsvoorzieningen

Voor onderwijsvoorzieningen dienen de studenten contact op te nemen met hun slb'er of de WEP-coördinator. In een gesprek wordt er gekeken wat de student nodig heeft aan voorzieningen en wat de HAN deze student kan bieden. "Mocht het zo zijn dat het volgen van het gehele programma te zwaar is, dan adviseert de (senior) studieloopbaanbegeleider over de spreiding ervan" (HAN, 2017).

De directie gaat daarbij over (docenten)tijd voor extra studiebegeleiding en aanpassingen in het gebouw. Als er ten gevolge van studievertraging financiële problemen zijn dan kan de campusdecaan hulp bieden.

Een student met een ondersteuningsbehoefte is afhankelijk van een goede studie(loopbaan)begeleiding (HAN, 2017). De slb'er is het eerste aanspreekpersoon bij de studie en de studievoortgang. De slb'er biedt soms ook extra studiebegeleiding, gericht op het verminderen van belemmeringen bij de studie. Als dat nodig is worden de senior studieloopbaanbegeleider en ook de campusdecaan betrokken bij de besprekingen over een haalbaar studieprogramma.

Er is van het aanbod van extra onderwijsvoorzieningen geen concrete lijst beschikbaar, omdat in het overleg tussen de student en slb'er wordt gekeken naar de behoefte van de student en de mogelijkheden binnen de HAN.

Naast de tentamen- en onderwijsvoorzieningen is er de mogelijkheid om gebruik te maken van training en coaching met betrekking tot het studeren. Hier is waar HAN Studiesucces in beeld komt. Zij bieden voor studenten met AD(H)D een training aan die bestaat uit geheugentraining, aandachtsoefeningen en informatiemanagement. Ook bieden zij coaching aan met betrekking tot studievaardigheden. Hierbij wordt je gekoppeld aan een studentcoach.

Procedure aanmelden voor train- en coachtrajecten bij HAN Studiesucces

Om bij het aanbod van HAN Studiesucces - Training en coaching te komen, moet een student van de HAN naar de site: www.insite.han.nl/studiesucces. Deze link kunnen ze vinden via de flyer van HAN Studiesucces (bijlage IV). Deze flyer ligt bij HAN studentenzaken of op de afdelingen van de opleidingen Pedagogiek en SPH. Daarnaast kunnen studenten via de site www.insite.han.nl ook terecht komen bij het aanbod van HAN Studiesucces - Training en coaching. Studenten moeten eerst op het kopje "HAN Studiesucces" klikken, om vervolgens het kopje "Training- en coachingsaanbod" of 'Meld je nu aan voor een training' aan te klikken. Studenten kunnen hier kiezen uit drie verschillende onderdelen, namelijk: studievaardigheden, taalvaardigheden en persoonlijke ontwikkeling. Bij elk onderdeel staan er verschillende trainingen en coachingstrajecten die specifiek gericht zijn op dat gebied. Het gehele aanbod van elk onderdeel is terug te vinden in bijlage V. Onder het kopje 'studievaardigheden' staan trainingen die aansluiten bij het studeren met een ondersteuningsbehoefte. Een voorbeeld van een training die onder studievaardigheden valt, is 'Brein Beheer: Haal meer uit je geheugen en verbeter je concentratie'. Deze training is speciaal ontwikkeld voor studenten met AD(H)D, die hun aandacht en concentratie willen vergroten. Dit wordt gedaan door onder andere een geheugentraining, aandachtsoefeningen en informatiemanagement. Een student kan zich ook aanmelden voor 'Coaching bij studievaardigheden'. Hier wordt een student gekoppeld aan een studentcoach. Dit is een student van de opleiding Toegepaste Psychologie of een andere sociale studie, die getraind is om studenten te coachen. Deze studentcoach kan bijvoorbeeld helpen met het plannen van de leerstof, de student helpen om zich aan de planning te houden

of leren hoe de student een tentamen moet voorbereiden. De tijden, locatie en data staan zichtbaar op een rijtje. Als een student zich wil aanmelden kan de student op het kopje 'inschrijven' klikken. Aan de trainingen en coaching van HAN Studiesucces zijn geen kosten verbonden, wel is er voor een aantal (psychologische) trainingen die onder 'persoonlijke ontwikkeling' vallen, een indicatie van een studentenpsycholoog vereist.

De HAN biedt dus veel mogelijkheden voor studenten met een ondersteuningsbehoefte.

Voor dit onderzoek is het van belang om te kijken wat in de literatuur staat over de ondersteuning die studenten met AD(H)D nodig hebben. Hiervoor is het noodzakelijk om eerst te kijken wat AD(H)D is en op welke manier AD(H)D het studeren beïnvloedt.

Wat is ADHD?

De afkorting van ADHD staat voor Attention Deficit Hyperactivity Disorder. "ADHD wordt gekenmerkt door gebrek aan aandacht, impulsiviteit en overbeweeglijkheid" (Feldman, 2012, p. 340). ADHD wordt veroorzaakt door communicatieproblemen in de signalen die tussen hersengebieden worden doorgegeven. Deze signalen worden doorgegeven door zogeheten neurotransmitters. De neurotransmitters Dopamine en Noradrenaline komen in de prefrontaalkwabben (voorste gedeelte van de hersenen) minder voor bij mensen met ADHD dan bij mensen zonder ADHD (Hersenstichting, z.d.).

ADHD behoort volgens het Trimbos-instituut (2010) tot de zogenoemde externaliserende psychische stoornissen, waarbij het verstorende effect van het gedrag op de omgeving centraal staat. Volgens het diagnostisch classificatiesysteem DSM-IV (Diagnostic and Statistical Manual of mental disorders, vierde versie) wordt de diagnose ADHD meestal bij kinderen en adolescenten gesteld. "Er is pas sprake van ADHD indien de stoornis in significante mate beperkingen veroorzaakt in het sociale, school- of beroepsmatig functioneren" (Tuithof, Ten Have, Van Dorsselaer & De Graaf, 2010, p. 12).

Onderzoek heeft het afgelopen decennium aangetoond dat ADHD in de helft van de gevallen voortduurt tijdens de volwassenheid (o.a. Lara e.a. 2009). Studenten kunnen dus ook tijdens hun gehele studie de symptomen van AD(H)D ervaren. De symptomen van hyperactiviteit treden wat minder op de voorgrond maar aandachtszwakte blijft bestaan. "Dit betekent dat er problemen kunnen optreden tijdens het plannen en organiseren van taken, maar ook chaotisch en rusteloos gedrag, zoals te laat komen en druk praten zijn symptomen" (Tuithof et al., 2010, p.13). Bij volwassenen kan ADHD negatieve consequenties opleveren in sociale interacties of in cognitieve vaardigheden.

ADHD is een psychische stoornis met belangrijke erfelijke componenten (Feldman, 2012, p. 79). De omgeving speelt een belangrijke rol in hoe de gedragskernmerken van de stoornis zich

manifesteren. Het kan zijn dat dit zich pas na de adolescentie manifesteert, omdat dan de invloed van ouders en andere socialisatiefactoren afneemt (Feldman, 2012).

Naarmate kinderen met AD(H)D ouder worden, veranderen ook de symptomen. De stoornis gaat echter niet vaak over. Volwassenen met AD(H)D kunnen nog steeds moeite hebben met concentreren en hun innerlijke onrust kan toenemen. Volgens Kenniscentrum-KJP (2010) blijkt dat 40 tot 50 procent van de kinderen met ADHD ook als volwassene zoveel last van de symptomen heeft dat begeleiding nodig is (Rigter & Hintum, 2014, p. 237).

Er zit ook verschil tussen jongens en meisjes als het gaat om ADHD. Volgens Nigg et al. (2016) komt de stoornis bij jongens drie keer vaker voor dan bij meisjes. Verklaringen hiervoor zijn dat hun lastige gedrag meer opvalt en dat zij dus eerder verwezen worden. Bij meisjes komt ADD vaker voor. "ADD kent minder (ver)storend gedrag en valt daardoor minder op" (Rigter & Hintum, 2014, p. 238).

Wat is ADD?

Ook studenten met ADD worden in dit onderzoek betrokken. ADD (Attention Deficit Disorder) heeft een andere oorzaak dan ADHD. ADD is een concentratiestoornis die wordt veroorzaakt door een tekort aan dopamine in het voorste gedeelte van de hersenen (Handicap en studie, z.d.). Als iemand ADD heeft, is diegene vaak snel afgeleid en chaotisch. Mensen met ADD hebben veel energie nodig om zich op taken te concentreren en hebben moeite met plannen of afspraken nakomen (Handicap en studie, z.d.). Ook kunnen ze last hebben van emotionele wisselingen.

Iemand kan ook gediagnostiseerd worden met zowel ADD als ADHD, hier spreekt men dan van ADHD-C (combined): het gecombineerde type (Hersenstichting, z.d.). Dit type komt het meest voor en laat zowel problemen van het onoplettende als het hyperactieve type zien.

Symptomen

Studenten op het hoger onderwijs met AD(H)D proberen meestal zo goed en zelfstandig mogelijk met hun beperking om te gaan. Echter kunnen ze de manier waarop hun hersenen functioneren niet veranderen. "Wel kunnen studenten de symptomen en de gevolgen hiervan zo goed mogelijk proberen te sturen" (Expertisecentrum handicap, 2012, p. 3). De volgende symptomen kunnen mogelijk voorkomen bij studenten met AD(H)D, dit kan echter bij elk student verschillen.

Aandacht tekort bij AD(H)D volgens Expertisecentrum Handicap en studie (z.d.):

- Aandacht en concentratie niet doelbewust en gericht kunnen inzetten

- Alles tegelijk doen (ADHD), één ding tegelijk doen (ADD)
- Dagdromen: veelal in gedachten verzonken (ADD)
- Dingen niet afmaken
- Dingen vergeten
- Moeite hebben met details
- Moeite met het volhouden van saaie of onplezierige taken
- Moeite met luisteren en informatie opnemen
- Moeite met plannen en organiseren
- Niet makkelijk kunnen switchen van de ene naar de andere taak
- Snel afgeleid zijn door prikkels van buitenaf en eigen gedachten (ADHD)
- Snel verveeld
- Sterk vermijdingsgedrag
- Vaak dingen kwijtraken en niet terug kunnen vinden
- Versterkte zintuiglijke waarneming

Hyperactiviteit bij ADHD (niet bij ADD) volgens Expertisecentrum Handicap en studie (z.d.):

- Alsmat bezig zijn
- Grote beweeglijkheid
- Innerlijke rusteloosheid
- Kan zich nauwelijks afremmen wanneer bezig
- Moeite met stilzitten
- Moeite met stoppen met praten
- Raast door werkzaamheden
- Zich als door een motor aangedreven voelen

Omvang van het aantal studenten met AD(H)D in het hoger onderwijs

De aandacht voor het studeren met AD(H)D op het hoger onderwijs is pas sinds 1 – 2 jaar upcoming aan het worden (opdrachtgever G. Bloemsaat, persoonlijke mededeling, 12 september 2017). Het blijkt dat er maar een klein deel van de volwassenen met ADHD met een hulpvraag komt. Oorzaak hiervan kan zijn dat ADHD nog niet voldoende erkend wordt als diagnose bij volwassenen (Tuithof et al., 2010, p.15).

“Het aandeel studenten met een functiebeperking neemt toe. In vijf jaar tijd steeg het in het hoger onderwijs van 6,5 tot 9,4 procent. De opvang, begeleiding en facilitering van deze groep gaat maar mondjesmaat vooruit en dat geldt bovendien alleen voor het hbo (Handicap en studie, 2015)”

De invloed van AD(H)D op het studeren

Volgens het OCW (2013) ervaren studenten met AD(H)D in het HBO vaak (ernstige) belemmeringen waardoor ze vaker te maken hebben met studievertraging of uitval (Bögels, 2017). In het hoger beroepsonderwijs wordt er een bepaalde mate van zelfstandigheid verwacht van de studenten. Dit kan voor jongeren met AD(H)D problemen opleveren. *“Jongeren met autisme of ADHD kunnen het bijvoorbeeld in hun latere adolescentie extra moeilijk hebben omdat er een beroep wordt gedaan op hun zelfstandigheid”* (Opstal & Bultema, 2008).

Door bepaalde factoren, bijvoorbeeld het falen, dingen niet afmaken, niet nakomen van afspraken, slechte cijfers en negatieve ervaringen, kan een student met AD(H)D een negatief zelfbeeld of faalangst ontwikkelen (Expertisecentrum, z.d.). Dit kan weer leiden tot verder onderpresteren, slaapproblemen en weinig zelfvertrouwen. Een ander gevolg kan het niet afronden van een opleiding zijn (Rigter & Hintum, 2014, pp. 242 – 243). Dit komt vaker voor bij mensen met AD(H)D dan studenten zonder deze diagnose.

Voor studenten kan het hebben van AD(H)D dus negatieve ervaringen met zich meebrengen. *“Jongeren met ADHD hebben door hun ADHD-symptomen weinig zelfbeheersing en discipline”* (Ogink, 2011). Hierdoor kunnen ze falen en worden ze regelmatig afgewezen. Door de negatieve ervaringen en negatieve reacties kunnen jongeren met AD(H)D zich gaan schamen voor zichzelf, zich minderwaardig en eenzaam voelen en anderen gaan wantrouwen. Om dit te voorkomen compenseren jongeren dit in hun gedrag naar anderen toe. Zij gaan zich aanpassen aan de wensen en verlangens van anderen (Ogink, 2011).

Studenten met ADD kunnen problemen krijgen met het voorbereiden en maken van tentamens. Dit komt omdat studenten met ADD moeite hebben om secuur te werk te gaan en op details te letten. Daarnaast kunnen zij vergeetachtig zijn en vreemde fouten maken in tentamens, verslagen of practica tijdens hun stage. Omdat zij meestal meer energie nodig hebben om de gevraagde taken te doen en moeite hebben om in slaap te komen, komen studenten met ADD vaak energie tekort, wat problemen kan opleveren bij de aanwezigheid en concentratie tijdens colleges en het volgen van een (fulltime) stage (Handicap en studie, z.d.)

Ondersteunende factoren voor studenten met AD(H)D tijdens het studeren

Omdat AD(H)D niet duidelijk zichtbaar is en vaak lijkt op problemen in de motivatie van de studenten, kan het voor docenten lastig zijn om deze studenten met AD(H)D te begeleiden. *“Begeleiding en ondersteuning bij deze studiebelemmeringen is essentieel”* (Bögels, 2017).

“Uit het onderzoek in opdracht van het NOS (2015), is gebleken dat 11 procent van alle studenten weleens breindoping heeft gebruikt om studieprestaties te verhogen” (Escher, 2015).

Het gaat vooral om studenten met concentratieproblemen die hier het meest gebruik van maken. Als er andere voorzieningen zijn die op een laagdrempelige manier worden aangeboden aan deze studenten, zou dit percentage verminderd kunnen worden (Escher, 2015).

Naast medicatie zijn er andere ondersteunende factoren die kunnen helpen voor mensen met AD(H)D. Aansporing en controle van andere mensen kan helpen om hun taken beter uit te voeren. Het is voor mensen met AD(H)D namelijk lastig om in wisselende situaties hun gedrag aan te passen, omdat ze verminderde controle hebben over hun executieve functies. Met executieve functies wordt bedoeld dat ze weinig zelfcontrole hebben, moeite hebben met aandacht houden en geringe planningsvaardigheden hebben (Rigter & Hintum, 2014). Wel kunnen mensen met AD(H)D zich goed concentreren op voor hen aantrekkelijke taken en kunnen zij zich daar zelfs in verliezen. Bij minder aantrekkelijke taken haken ze echter snel af (Rigter & Hintum, 2014).

Mensen met AD(H)D hebben het vaak ook nodig om instructies regelmatig herhaald te krijgen. Soms kunnen ze zich wel goed concentreren, echter kunnen prikkels uit de omgeving hen afleiden, waardoor ze hun taak niet kunnen afmaken (Rigter & Hintum, 2014, p. 230).

2.3 Probleemstelling

2.3.1. Conclusie:

Uit de probleemanalyse is gebleken dat er binnen de HAN voldoende aanbod voor studenten met AD(H)D is, maar dat studenten Pedagogiek en SPH met AD(H)D weinig gebruik maken van dit aanbod. Op macroniveau lijken de zaken op orde, omdat er *tentamenvoorzieningen* zijn die via de examencommissie op maat worden aangeboden. Daarnaast biedt HAN Studiesucces verschillende soorten *begeleiding*, *trainingen* en *coachingstrajecten* aan die aansluiten bij studenten met AD(H)D. Omdat aansporing en controle van andere mensen kan helpen om hun taken beter uit te voeren, sluit de coaching van HAN Studiesucces nauw aan op de behoefte van studenten met AD(H)D (Rigter & Hintum, 2014). Ook het aanbod in de vorm van trainingen sluit volgens de literatuur aan op studenten met AD(H)D, omdat zij bijvoorbeeld geringe planningsvaardigheden hebben, waarin HAN Studiesucces trainingen biedt. Naast dit aanbod is er nog sprake van *onderwijsvoorzieningen*. Hierover vindt overleg plaats met directie (extra tijd voor slb'er) en/of de studentendecaan (extra financiën). Als er echter verder wordt ingezoomd op mesoniveau, wordt er door verschillende studenten aangegeven dat veel medewerkers niet lijken te weten wat het totale aanbod is en hoe zij de studenten optimaal kunnen begeleiden in het studeren met hun ondersteuningsbehoefte of het vinden van het ondersteunende aanbod. Daarnaast wordt er vanuit de huidige procedure verwacht dat studenten zelf om hulp vragen.

Aan deze verwachting kan een student met AD(H)D echter niet altijd voldoen, omdat er vanuit de diagnose is vastgesteld dat iemand met AD(H)D zijn aandacht niet doelbewust kan inzetten en deze persoon sterk vermijdingsgedrag heeft (Expertisecentrum Handicap en studie, z.d). Op microniveau blijkt dus dat het de studenten vanuit de belemmeringen die hun stoornis met zich meebrengt, niet lukt om de stappen die zij nu worden geacht te ondernemen te volbrengen, ook omdat zij snel dingen vergeten of niet afmaken. Ook heerst er een zekere schaamte en taboe rondom de diagnose. De drempel voor het aanvragen van ondersteuning ligt dus hoog voor studenten met AD(H)D. Er zijn daarnaast weinig studenten met AD(H)D op de hoogte van het bestaan van HAN Studiesucces – Training en coaching.

Het gebruik van het aanbod blijkt dus om allerlei redenen een knelpunt. De opdrachtgever wil weten hoe studenten met AD(H)D optimaal gebruik kunnen maken van het ondersteunende aanbod. Doordat het aanbod niet binnen handbereik lijkt te zijn, kan er door HAN Studiesucces niet direct actie worden ondernomen met betrekking tot de kwaliteit van de inhoud van het aanbod. Daarnaast is het ook onduidelijk of het aanbod aansluit op de behoeften van de studenten, doordat bijvoorbeeld de tentamenvoorzieningen pas worden aangeboden als hier specifiek om wordt gevraagd. De ervaren belemmeringen in het gebruik moeten verbeterd worden en in het hoofdonderzoek zal aan studenten gevraagd worden welke suggesties zij hiervoor hebben. Ook is de opdrachtgever geïnteresseerd in suggesties van medewerkers. Daarnaast is het van belang dat naast de vraag naar verbetersuggesties voor de ervaren belemmeringen in het gebruik ook onderzoek wordt gedaan naar wat de behoeften aan ondersteuning zijn van studenten met AD(H)D.

2.3.2. Doelstelling

Dit onderzoek biedt inzicht in de verbetersuggesties die studenten met AD(H)D en medewerkers van het instituut ISPS aan de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen hebben met betrekking tot de ervaren belemmeringen in het gebruik van het ondersteunende aanbod. Op basis van dit inzicht wordt het gebruik van het ondersteunende aanbod bevorderd en toegankelijker gemaakt.

2.3.3. Vraagstelling:

Hoe kan het gebruik van het ondersteunende aanbod van de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen voor studenten met AD(H)D binnen het instituut ISPS bevorderd worden?

2.3.4. Deelvragen:

1. Welke verbetersuggesties hebben studenten Pedagogiek en SPH met AD(H)D om de door hen ervaren belemmeringen in het gebruik van het ondersteunende aanbod te verminderen of

op te lossen?

2. Welke verbeter suggesties hebben (senior) studieloopbaanbegeleiders om het gebruik van het ondersteunende aanbod te bevorderen?

3. Aan welk ondersteunend aanbod hebben de studenten Pedagogiek en SPH met AD(H)D behoefte?

4. Welke positieve ervaringen hebben de studenten Pedagogiek en SPH met AD(H)D tot nog toe met betrekking tot (de toegang van) het ondersteunende aanbod?

2.3.5. Definiëring centrale begrippen:

Belemmeringen: de drempels/verhinderingen in het gebruik van het aanbod.

Onbekendheid en onduidelijkheid met betrekking tot het ondersteunende aanbod bij medewerkers en studenten.

De verwachting dat studenten zelf om hulp vragen. Aan deze verwachting kan een student met AD(H)D echter niet altijd voldoen, omdat er vanuit de diagnose is vastgesteld dat iemand met AD(H)D zijn aandacht niet doelbewust kan inzetten en deze persoon sterk vermijdingsgedrag heeft (Expertisecentrum Handicap en studie, z.d.).

Belemmeringen die de stoornis met zich meebrengt, maakt dat het niet lukt om de stappen die studenten nu worden geacht te ondernemen te volbrengen, bijvoorbeeld omdat zij snel dingen vergeten of niet afmaken (Expertisecentrum Handicap en studie, z.d.).

Het heersen van een zekere schaamte en taboe rondom de diagnose.

De drempel voor het aanvragen van ondersteuning ligt hoog voor studenten met AD(H)D.

Er zijn weinig studenten met AD(H)D op de hoogte van het bestaan van HAN Studiesucces – Training en coaching.

Gebruik: Het hanteren/toepassen van het aanbod

Ondersteunende aanbod: alle hulpmiddelen die een bijdrage leveren aan een optimaal studeerklimaat voor studenten met een concentratiestoornis zoals AD(H)D. Tentamenvoorzieningen, onderwijsvoorzieningen, begeleiding, trainingen, coaching.

Studenten Hogeschool Arnhem en Nijmegen: Jongeren in de leeftijd van 17 tot ongeveer 25 jaar die functioneren op hbo-denkniveau

AD(H)D: ADHD en ADD

ADHD staat voor Attention Deficit Hyperactivity Disorder. “ADHD wordt gekenmerkt door gebrek aan aandacht, impulsiviteit en overbeweeglijkheid” (Feldman, 2012, p. 340). ADHD wordt veroorzaakt door communicatieproblemen in de signalen die tussen hersengebieden worden doorgegeven. Deze signalen worden doorgegeven door zogeheten neurotransmitters. De neurotransmitters Dopamine en Noradrenaline komen in de prefrontaalkwabben (voorste gedeelte van de hersenen) minder voor bij mensen met ADHD dan bij mensen zonder ADHD (Hersenstichting, z.d.). ADHD behoort volgens het Trimbos-instituut (2010) tot de zogenoemde externaliserende psychische stoornissen, waarbij het verstorende effect van het gedrag op de omgeving centraal staat. ADHD is een psychische stoornis met belangrijke erfelijke componenten (Feldman, 2012, p. 79). De omgeving speelt een belangrijke rol in hoe de gedragskernmerken van de stoornis zich manifesteren. Het kan zijn dat dit zich pas na de adolescentie manifesteert, omdat dan de invloed van ouders en andere socialisatiefactoren afneemt (Feldman, 2012).

ADD (Attention Deficit Disorder) heeft een andere oorzaak dan ADHD. ADD is een concentratiestoornis die wordt veroorzaakt door een tekort aan dopamine in het voorste gedeelte van de hersenen (Handicap en studie, z.d.). Als iemand ADD heeft, is diegene vaak snel afgeleid en chaotisch. Mensen met ADD hebben veel energie nodig om zich op taken te concentreren en hebben moeite met plannen of afspraken nakomen (Handicap en studie, z.d.). Ook kunnen ze last hebben van emotionele wisselingen.

Iemand kan ook gediagnosticeerd worden met zowel ADD als ADHD, hier spreekt men dan van ADHD-C (combined): het gecombineerde type (Hersenstichting, z.d.). Dit type komt het meest voor en laat zowel problemen van het onoplettende als het hyperactieve type zien.

Instituut ISPS: De opleidingen Pedagogiek en SPH

Bevorderd: Verbeterd, vergroot, bemoedigd.

Toegang: De weg naar het aanbod, de bereikbaarheid van het aanbod.

Hoofdstuk 3: Methode van onderzoek

3.1. De onderzoeksbenadering:

Er is sprake van een kwalitatief onderzoek, omdat het doel was om inzicht te krijgen in hoe het probleem ervaren wordt door de betrokkenen en wat hun behoeftes en hun verbeteruggesties zijn (Donk & Laanen, 2011). De vraagstelling richt zich dus op een onderwerp dat te maken heeft met de wijze waarop mensen betekenis geven aan de sociale omgeving en hoe ze zich op basis daarvan gedragen. Daarnaast is de belangrijkste onderzoeksmethode gericht op het perspectief van de onderzochte populatie.

3.2. Participanten:

In totaal hebben dertien respondenten deelgenomen aan dit onderzoek. In bijlage VI treft u het volledige overzicht aan met informatie over het niveau, de diagnose en het geslacht van de respondenten. Tien van deze respondenten betreft studenten met een ondersteuningsbehoefte, namelijk acht studenten van de opleiding Pedagogiek en twee studenten van de opleiding SPH met de diagnose ADHD of ADD. De populatie studenten varieert tussen de leeftijd van 19 en 24 jaar en bestaat uit 9 meisjes en 2 jongens. Ook zijn de studenten afkomstig van niveau 1 tot en met niveau 4. Naast deze studenten zijn er ook drie (senior) slb'ers geïnterviewd van de opleiding Pedagogiek. De (senior) slb'ers zijn afkomstig van niveau 1, 2 en 3. Op niveau 3 zijn de senior slb'ers verantwoordelijk voor niveau 3 en 4.

Om antwoord te kunnen geven op de deelvragen zijn de resultaten per doelgroep gebruikt. Voor deelvraag twee zijn alleen de resultaten van de (senior) slb'ers meegenomen. Voor de overige deelvragen zijn de resultaten van alle studenten meegenomen. Voor deelvraag drie zijn de resultaten van beide partijen meegenomen.

3.3. Procedure van onderzoek

De onderzoekers hebben studenten geworven via sociale media. Er is een oproep geplaatst waarin respondenten werden gevraagd die gediagnostiseerd zijn met AD(H)D voor een gesprekje over hun ervaringen met het studeren aan de HAN. Hierdoor is er sprake geweest van 'convenience sampling': alleen studenten die zich aangetrokken of aangesproken voelden tot de vraag van de onderzoekers, hebben zich aangemeld (Explorable, 2009). Dit heeft een positief effect op de relevantie en inhoud van de gesprekken. Als instrument is een interview gebruikt. Verder is de senior slb'er van de opleiding SPH benaderd om studenten van deze opleiding te werven voor het onderzoek. Ook zijn er een aantal slb'ers binnen het instituut

benaderd en geïnterviewd.

Verder is de literatuurstudie gebruikt om inzicht te verkrijgen in de behoeften van de studenten. Ook is deze literatuurstudie gebruikt om de ideale situatie te kunnen schetsen en deze naast de huidige situatie te leggen om zo de stappen te kunnen maken om de beoogde situatie te bereiken. De gewonnen informatie uit de literatuurstudie is ook meegenomen in het opstellen van de interviewguides (bijlage IX en X), om zo goed mogelijk aan te kunnen sluiten bij de doelgroep.

3.4. Meetinstrumenten

Voor dit onderzoek zijn er individuele interviews afgenomen en is een literatuuronderzoek uitgevoerd. De interviews zijn zowel bij de studenten als bij de (senior) slb'ers, semigestructureerd afgenomen met behulp van een interviewgide (zie bijlage IX en X). Hierbij staan de vragen al vast, maar is er nog geen zicht op de mogelijke antwoorden die gegeven gaan worden (Donk & Laanen, 2011). Door de interviews semigestructureerd af te nemen kregen de participanten de mogelijkheid om zelf op bepaalde vragen en onderwerpen in te gaan. Hierdoor is er een breder inzicht verkregen in de, voor de respondenten belangrijke thema's. Het hoofdonderzoek is uitgevoerd aan de hand van de resultaten uit het vooronderzoek. De belemmeringen die uit het vooronderzoek zijn ontstaan, zijn mondeling voorgelegd aan de respondenten. Hierover konden de studenten en de (senior) slb'ers hun mening geven en hun verbeteringssuggestie voorleggen. Deze resultaten zijn meegenomen om antwoord te geven op deelvraag een en twee. Om er achter te komen welk aanbod er precies aansluit op de behoeften van studenten met AD(H)D, zijn er tijdens de interviews door de onderzoekers voorbeelden gegeven van het huidige aanbod en suggesties gevraagd voor aanbod dat de studenten en medewerkers graag zouden willen zien. Vanuit deze resultaten is er antwoord gegeven op deelvraag drie. Tot slot is er vanuit deelvraag vier gevraagd om positieve ervaringen met betrekking tot het ondersteunende aanbod en de toegang hiertoe, zodat dit meegenomen kan worden in het ontwikkelen van het projectresultaat.

3.5. Analyse

De interviews zijn uitgeschreven en verdeeld in betekenisvolle tekstfragmenten. Deze tekstfragmenten hadden betrekking op eenzelfde onderwerp of behoorden tot een specifieke deelvraag (Donk & Laanen, 2015). De verkregen data is geanalyseerd door open te coderen, wat betekent dat er aan elk tekstfragment categoriënamen zijn gegeven. Aan de hand van deze categoriënamen is er een zogenoemde codelijst ontstaan (zie bijlage XI). Deze codelijst is onderverdeeld in overkoepelende termen. Deze termen zijn leidend geweest in het

beantwoorden van de deelvragen. Bij het opstellen van deze termen is er rekening gehouden met de begrippen vanuit het theoretische kader. Door deze aanpak te hanteren is de data zo min mogelijk door eigen bestaande denkbeelden of aannames geanalyseerd.

3.6. Betrouwbaarheid en validiteit

Om de betrouwbaarheid te vergroten zijn er meerdere personen geïnterviewd en wordt er niet alleen gekeken naar de opleiding Pedagogiek, maar naar het hele instituut. Om de validiteit te kunnen waarborgen, is alle ontvangen data besproken met de opdrachtgevers, om zo het gevaar op eigen interpretatie te vermijden. Daarnaast is er sprake van onderzoekerstriangulatie: beide onderzoekers bekijken en coderen los van elkaar de transcripten, zodat de codes meer valide zijn en de resultaten betrouwbaarder (Donk & Laanen, 2011). Ook is er sprake van brontriangulatie: Er zijn zowel Pedagogiek als SPH-studenten geïnterviewd en daarnaast zijn er ook (senior)slb'ers gesproken. Dit zorgt ervoor dat er vanuit meerdere perspectieven behoeften en verbeteringsuggesties in kaart zijn gebracht.

Er is bewust voor gekozen om de interviews individueel af te nemen, omdat de diagnose voor de respondenten een gevoelig onderwerp zou kunnen vormen. Individueel interviews afnemen levert daarom een bijdrage aan een veilige sfeer (Donk & Laanen, 2011). Ook is hiervoor gekozen om te voorkomen dat de respondenten elkaar beïnvloeden. Dit vergroot de betrouwbaarheid van de antwoorden. Tevens is ervoor gekozen om de respondenten te interviewen in aanwezigheid van beide onderzoekers. Dit om te voorkomen dat data door eigen ervaringen en meningen gekleurd werd door de onderzoekers.

Het tijdstip waarop de interviews zijn afgenomen bij de studenten met AD(H)D kan een belangrijk deel van de verzamelde data beïnvloeden (Donk & Laanen, 2015). Daarom zijn de meeste interviews aan het begin van de middag afgenomen en werd er hiermee rekening gehouden met hun diagnose. Uit het vooronderzoek is namelijk gebleken dat meeste studenten met AD(H)D moeite hebben om zich in de ochtend optimaal te kunnen concentreren door onder andere opstartproblemen. Tevens gaven andere studenten aan dat ze aan het eind van de middag ook meer moeite hebben met het concentreren vanwege de prikkels gedurende hele schooldag.

Daarnaast is er rekening gehouden met de locatie waar het interview is afgenomen. *“De plek waar een interview wordt gehouden kan mensen beïnvloeden in de manier waarop ze antwoorden”* (Donk & Laanen, 2011, p. 204). De interviews met studenten met AD(H)D zijn afgenomen in een prikkelarme ruimte, waardoor de studenten zich beter kunnen concentreren op de vragen die er werden gesteld. Op die manier worden de antwoorden niet beïnvloed door andere externe factoren.

Hoofdstuk 4. Resultaten

1. Welke verbeter suggesties hebben studenten Pedagogiek en SPH met AD(H)D om de door hen ervaren interne en externe belemmeringen te verminderen of op te lossen?

Laagdrempeligheid

Aangeven ondersteuningsbehoefte

Het aangeven van een ondersteuningsbehoefte vormt voor vele studenten een hoge drempel. Hierbij spelen zowel interne als externe factoren een rol. Een derdejaars SPH studente met ADD geeft aan dat het voor haar al een groot verschil maakt of zij haar diagnose publiekelijk aan zou moeten geven of individueel. *“Ik zou het niet in een grote setting aangeven, maar als je discreet doorgeeft aan de docent, individueel, dan zou ik het absoluut benoemen. Ik denk ook dat het een meerwaarde is voor de docent”* (N., persoonlijke mededeling, 29 november 2017). Een andere student geeft aan dat zij het alleen aangeeft als er persoonlijk om gevraagd wordt, omdat ze bang is dat het anders al een excuus wordt gezien (K. G., persoonlijke mededeling, 28 november 2017).

Aanvragen voorziening

Ook het aanvragen van een voorziening uit het ondersteunende aanbod vormt een drempel. *“Op de een of andere manier is het wel een soort van beschamend of zo om te moeten toegeven dat je daar hulp bij nodig hebt omdat bijna iedereen het gewoon wel kan.. is het iets heel simpels of zo dat je denkt van ja hallo dit is normaal, maar daarom had ik het misschien minder snel in het tweede jaar gedaan en sneller nu, omdat het nu.. ja komt het gewoon veel meer op je bord in een keer en zijn er minder studenten zeg maar die met je mee kijken”* (K. G., persoonlijke mededeling, 28 november 2017). Een SPH-student gaf als verbeter suggestie: *“Ik denk een formulier ervoor, dat je je wensen kan aangeven of je hulpvraag. En misschien neerleggen bij de slb'ers, maar dat het via de slb'er speelt. Dat het dan het beste aankomt, dat denk ik hoor. Soort intakeformulier-achtig iets met vragen en wat er allemaal mogelijk is.”* (N., persoonlijke mededeling, 29 november 2017). Een derdejaars pedagogiek student met ADHD geeft aan dat zij het prettig had gevonden als er wat meer aandacht was geweest voor haar op persoonlijk vlak. *“Heel veel slb'ers zijn veel te weinig bezig met wie zit er in mijn klas en alleen maar met hoe zijn de studieresultaten maar niet hoe gaat het met jou.. ja ik denk dat dat wel heel erg.. je kunt niet per se op basis van studieresultaten beoordelen of mensen wat nodig hebben of niet, want je gaat je als slb'er alleen richten op mensen die onvoldoendes halen, die de vakken niet halen, maar ja ik haalde mijn vakken wel, ik haalde ze altijd, maar ik had het eigenlijk wel nodig en wel heel fijn gevonden in ieder geval”* (K. G., persoonlijke mededeling, 28 november 2017). Meer studenten geven tijdens de interviews aan dat er niet voldoende aandacht is voor hoe het

met ze gaat en wat ze nodig hebben en dat dit juist iets is wat de drempel tot hulp vragen zou kunnen verlagen. Ook geven meerdere studenten aan dat de slb'er voor hun de laagste drempel vormt in de toegang tot het aanbod. *"Als mijn slb'er hiervan had geweten, had ze het me kunnen vertellen en dan had ik er waarschijnlijk wel wat mee gedaan"* (N., persoonlijke mededeling, 29 november 2017). Een derdejaars student pedagogiek met ADHD geeft aan dat hij eerder bereid is om gebruik te maken van het aanbod als zijn slb'er het aanreikt (T., persoonlijke mededeling, 18 oktober). Ook benoemde een SPH- student dat hij het fijn had gevonden als zijn slb'er in het tweede jaar van zijn onderwijsbehoefte op de hoogte zou zijn geweest. *"Misschien heeft het wel meerwaarde, maar niet meer van kom je elke week langs. Maar een beetje van omdat ik misschien dan een weekje later iets inlever omdat het allemaal even niet lekker gaat (...) Dat ze het in ieder geval weet. (...) Het is wel je slb'er"* (M., persoonlijke mededeling, 26 oktober 2017). Ook geeft hij aan: *"Wat helpt is misschien in dat kennismakingsgesprek het aangeboden wordt. En dat er bijvoorbeeld een week later een afspraak wordt gemaakt. Als het net zo laagdrempelig is zoals jullie berichtje op Scholar trouwens.. Ik ging gewoon naar Scholar en daar stond gelijk boem jullie bericht. Een mailtje en klik het was klaar. Zo zou eigenlijk Scholar in elkaar moeten zitten"* (M., persoonlijke mededeling, 26 oktober 2017).

Zelfstandigheid

Het gevoel dat je op het HBO zelfstandig moet kunnen studeren, speelt bij de ondervraagde studenten ook een rol in het gebruik maken van ondersteuning. Dit gevoel lijkt te versterken naarmate zij in een hoger leerjaar komen. *"Nu ik eenmaal in het derde jaar zit denk ik van.. zullen ze wel van ons verwachten dat wij een heleboel dingen zelf aanpakken en dat mogen ze misschien ook wel verwachten van studenten in het derde jaar dus dat is misschien ook wel terecht uhm.. maar ik heb niet het gevoel dat mijn slb'er ofzo daarmee bezig is van hee welke studenten uit mijn mentorklas zou ik daarin kunnen ondersteunen? Ik denk dat zij verwachten dat wij dan zelf daarmee komen"* (K. G., persoonlijke mededeling, 28 november 2017). Als er aan deze student wordt gevraagd of dit gevoel wordt versterkt door de HAN zelf, geeft zij aan dat dit wel geadverteerd wordt door de hogeschool. Vooral vanaf het derde jaar lijkt dit gevoel sterker te worden. *"Nu is het al helemaal van ja jullie zijn derdejaars studenten weet je wel volgend jaar zijn jullie beginnend professionals dus dan moet je wel wat in huis hebben en moet je wel wat kunnen.. terwijl dit heeft natuurlijk niks te maken met of je wel of niet goed bent in je vak maar het gevoel dat je het zelf moet doen en zelf moet gaan uitvogelen allemaal dat wordt wel gegeven ja"* (K. G., persoonlijke mededeling, 28 november 2017). Door verschillende studenten wordt er aangegeven dat het voor hen een lagere drempel zou vormen als (de behoefte aan) het aanbod toch eens in de zoveel tijd gecontroleerd of herhaald zouden worden. *"En ook ja check het nog een keer want heel veel mensen zeggen natuurlijk aan het begin van ah nee dat heb ik niet nodig of oh ik ben er al klaar mee weet je wel, ik weet al hoe ik er mee om moet gaan en dan vervolgens kom je er achter dat je vast loopt, ja dat kan natuurlijk ook"*

(K. G., persoonlijke mededeling, 28 november 2017). Meerdere studenten geven aan dat er van hen verwacht wordt dat zij zelf deze stappen ondernemen, maar dat dat juist is waar zij op vastlopen. Ze blijven uitstellen en voelen vaak nog niet voldoende druk om aan de bel te trekken. Een reactie hierover van een van de studenten luidt dan ook: *“Ja en waarom zou je ergens mee aankomen als je nog nergens tegenaan loopt, want dat is dus bij ADHD-ers ja als je nog nergens echt tegenaan loopt ja waarom zou je dan hulp vragen”* (K. G., persoonlijke mededeling, 28 november 2017).

Duidelijkheid

De bevroagde studenten geven aan dat het voor hen onduidelijk is welke voorzieningen er allemaal zijn. Voor een van de studenten is de ideale situatie als duidelijk is welke opties er zijn als je studeert met AD(H)D. *“Als ik het gesprek had gehad met die coördinator, vooral zelf al wist wat de mogelijkheden waren. Bijvoorbeeld van dit kan en dat ze het ook duidelijk hebt met oke als je deze functiebeperking hebt en je hebt er echt behoefte aan dan hebben we dit en dit voor je. Ja ik vind wel dat je het dan zelf moet verantwoorden waarom je iets nodig hebt, want tja dan gaat iedereen aanvragen. Dus ja en misschien iemand die je kan begeleiden. Dus dat je het niet zelf helemaal moet uitzoeken maar dat je beetje de opties open hebt. Ja dat er iemand is die het aanreikt van dit is er en heb je er behoefte aan dan trek aan de bel”* (K. A., persoonlijke mededeling, 31 oktober 2017). Ook geeft een student aan dat het aanbod voor haar duidelijker aangegeven zou kunnen worden door het bijvoorbeeld op papier te zetten. *“Ik denk wel dat het helpt.. dan kijk ik er eerder naar dan dat ik het ga uitstellen om het op te zoeken. Dus had ik wel fijn gevonden (...) dat er daar al bij staat op papier, dat je kan kijken wat er is”* (Y., persoonlijke mededeling, 13 oktober 2017). Een van de studenten geeft ook aan dat ze niet weet wat de voorzieningen zijn en twijfelt of het voor de slb'er ook wel duidelijk is: *“Ik zou ook bij mijn god niet weten wat de voorzieningen zijn en ik vraag mij ook echt af of dat de docenten bijvoorbeeld wel weten wat kan eigenlijk”* (K. H., persoonlijke mededeling, 29 september 2017).

Overzichtelijkheid & structuur

Er wordt vanuit de HAN niet structureel voorzieningen aangeboden, maar op maat. Het eerste leerjaar is hierin nog wel wat meer gestructureerd dan de daaropvolgende jaren. Dit wordt bevestigd door een slb'er van het derde leerjaar. *“Het is wel allemaal maatwerk het is niet structureel van dit plan doorlopen we als studenten deze beperking of deze vraag hebben, want dat structurele, zeker voor studenten met een beperking, zit meestal in het eerste jaar al, dan wordt er veel meer door slb'ers bij de examencommissie bij het hele studiejaar voorzieningen getroffen, in het derde jaar is dat bijna niet meer, omdat het of voor de hele studie nodig was, of dus niet, en dan krijg je dus gewoon wel gesprekken, het is niet dat we dan zeggen van nou*

zoek het maar uit, maar geen structurele voorzieningen” (C., persoonlijke mededeling, 15 november). Een tweedejaars pedagogiekstudente geeft aan dat zij ook verschil merkt tussen de structuur en de hulp in het eerste en tweede leerjaar. *“Mijn slb’er van eerst, die hielp mij veel meer dan nu. Nu is het echt van je moet het maar zelf zoeken en zelf dit en zelf dat en dat doe ik dan ook wel omdat het voor mezelf is, maar het heeft toch wel weer uitstellen en uitstellen, duurt langer. (...) als zij het gewoon gelijk had gezegd ik maak een afspraak en dan heb je dit gedaan. Dan heb ik het gedaan en staat het vast. Dus meer structuur ja”* (Y., persoonlijke mededeling, 13 oktober 2017).

Tevens benoemd een student van SPH dat hij Scholar als onoverzichtelijk ervaart: *“Dat op Scholar heel veel verschillende deadlines, verschillende stukken, verschillende handleidingen overal en nergens staan. Dat maakt het voor mij moeilijk om ergens mee te beginnen. Want als ik ergens aan begin, het moment als ik ergens aan begin dan maak ik het af maar dat moment van het beginnen ehm.. dat duurt vaak heel lang.. dat stel ik uit”*. Ook geeft hij aan dat ook docenten niet altijd structuur bieden: *“Dat uit zich in dat docenten ook anders zijn. De een zegt ik mail het wel, de een zegt alles mondeling en dat is allemaal verschillend hoe de informatie binnenkomt”* (M., persoonlijke mededeling, 26 oktober 2017). Als verbetersuggestie geeft hij aan: *“Dat het allemaal op één plek staat of dat ik met iemand een keer per week of een keer per maand even ga zitten om alles uit te vogelen. Dat ik in ieder geval een houvast heb”*.

2. Welke verbetersuggesties hebben (senior) studieloopbaanbegeleiders om het gebruik van het ondersteunende aanbod te bevorderen?

Kennisverbreding & Vaardigheden

Twee keer per jaar vinden er WEP-bijeenkomsten plaats. In deze bijeenkomsten wordt er besproken wat er moet worden behandeld in de WEP-lessen en stemmen de slb’ers dit op elkaar af. Onderdeel hiervan zijn ook de taken die specifiek gericht zijn op studieloopbaanbegeleiding. Een van de slb’ers geeft aan dat in deze bijeenkomsten misschien wat vaker de ondersteuningsbehoeften aan bod moeten komen en de slb-taken die hierbij komen kijken (C., persoonlijke mededeling, 15 november). *“In het eerste jaar zal dat ook wel misschien standaard zijn maar in het tweede en derde en vierde jaar niet meer, dus dat kan gewoon vaker gebeuren”* (C., persoonlijke mededeling, 15 november). Tijdens de interviews is er gevraagd of er extra ondersteuning vanuit de slb’er verwacht mag worden. Een knelpunt dat hierbij steeds terugkwam was het tekort aan tijd. Een studievoördinator zegt hierover het volgende: *“Nou.. weet je sommigen doen dat wel, maar het gaat heel veel om tijd.. die hebben gewoon echt de tijd er niet voor, wij officieel ook niet wij hebben gewoon allebei 1 dag in de week, nou daar redden we het niet mee, maar het is vind ik meer onze verantwoordelijkheid ook dus als het*

beperkt is vind ik dat een slb'er dat wel moet doen, en sommigen doen heel veel en anderen doen precies wat ze moeten doen, dus dat is ook lastig.. maar die zouden dan door moeten verwijzen als die zeggen van ja daar heb ik echt geen tijd voor, ga maar eens kijken of studiecoördinatie jou kan helpen, dat gebeurt ook wel hoor" (C., persoonlijke mededeling, 15 november).

De (senior) slb'er van het eerste leerjaar van de opleiding pedagogiek geeft aan dat begeleiding voor studenten met een ondersteuningsbehoefte juist in het eerste jaar belangrijk is. *'Het zou mooi zijn als je dit jaar aan het begin van de periode en tegen het eind van de periode, voordat de toetsen plaatsvinden, even een keer extra kan gaan zitten met die studenten om te kijken, wat moet je dit jaar doen, wat wordt er van je verwacht, hoe ga je het organiseren en tegen het eind van het blok inleverdata opschrijven"* (M., persoonlijke mededeling, 12 oktober 2017). Vooral in het eerste jaar is overzicht een van de belangrijkste behoeften voor studenten met AD(H)D. Zo benoemt de (senior) slb'er: *"Waar de meeste studenten met AD(H)D behoefte aan hebben is overzicht. Als je net start met een nieuwe studie, dan is overzicht heel ingewikkeld. Moet je voorstellen als je überhaupt door je functiebeperking al moeite hebt met overzicht houden, waar vindt je alles op Scholar, waar moet je wat weten, en de deadlines voor toetsen. Dus dat is het meeste wat aansluit bij de behoeften"* (M., persoonlijke mededeling, 12 oktober 2017). Naast behoefte aan overzicht blijken frequent contact en flexibiliteit van de docent ook twee belangrijke aspecten te zijn voor studenten met AD(H)D. Zo geeft een (senior) slb'er aan: *"De studenten hebben het meeste behoefte aan frequent contact, iemand die met ze meekijkt, zeker in het eerste jaar. Maar ook flexibiliteit, ik heb nu een student die standaard te laat komt in mijn hoorcolleges en daarvan weet ik dat hij ernstige ADHD heeft en dat het echt moeilijk is voor hem, dan ga ik hem er ook niet hele tijd op aanspreken"* (M., persoonlijke mededeling, 12 oktober 2017). Een van de andere gesproken slb'ers geeft aan dat zij het contact houden met studenten met AD(H)D ook als een belangrijke factor ziet. Zij doet dit door middel van een planning op te stellen met de betreffende student. *"Nou wat ik zelf doe, en dat is niet dat iedereen dat hetzelfde doet, maar wat ik vaak dan doe is wel regelmatig gesprekken voeren en ik werk dan graag met een planning. Gewoon dat studenten zelf een planning maken en dan niet dat ik iets ga beoordelen maar het helpt vaak als je zegt van nou die moet je bij mij inleveren en dan gaan we het daar de volgende keer over hebben. Dus toch wel een soort structurele ondersteuning en als die planning niet komt is dat ook niet erg, dan komt het gesprek wel, maar het helpt wel, dus een soort steuntje in de rug is het"* (C., persoonlijke mededeling, 15 november). Onderdeel van ondersteuning vanuit de (senior) slb'ers zou kunnen zijn dat zij de student helpen met het aanvragen van het ondersteunende aanbod. *"Ik denk dat je het zelf bespreekbaar gaat maken dat vind ik goed he, dat moet gewoon, maar dat je bijvoorbeeld hulp bij het aanvragen kan krijgen van bijvoorbeeld een slb'er en als die het niet weet eventueel van ons, dat vind ik wel logisch, want van het aanvragen ja dat gebeurt door slb'ers of*

studiecoördinatoren vaker en een student doet dat maar een keer, dus die weet de weg ook wat moeilijker te vinden natuurlijk” (C., persoonlijke mededeling, 15 november).

Er moeten volgens de eerstejaars (senior) slb’er vooral in het eerste jaar ook meer mogelijkheden zijn voor studenten met ADHD. *“Ik zou graag zien dat er meer mogelijkheden zijn voor de studenten, zeker in het eerste jaar. Als hbo-pedagoog moet je ook zelfstandig je planning kunnen maken dus die begeleiding wordt steeds minder, maar in het eerste jaar zou het mooi zijn als we gewoon een extra potje met geld hebben en zeggen dat een student per periode twee uur begeleiding extra krijgt en dan ben je er een heel eind. Als een WEP-docent nu zegt ja dat ga ik niet doen en het past niet binnen mijn uren, dan ga ik het zelf doen. Maar dat is niet de bedoeling*” (M., persoonlijke mededeling, 12 oktober 2017).

Er is nog wel enige twijfel of alle docenten en slb’ers op de hoogte zijn van hoe ze studenten met AD(H)D kunnen begeleiden. *“Waar denk ik nog een verbeterpunt ligt, is of alle WEP-docenten voldoende op de hoogte zijn, en als ze dat niet zijn of ze voldoende verwijzen*” (M., persoonlijke mededeling, 12 oktober 2017). Het is volgens de (senior) slb’er erg belangrijk dat WEP-docenten ervan op de hoogte zijn omdat ze de juiste informatie kunnen geven aan de student. *“Uiteindelijk zit ik er niet altijd naast en dan hoor ik achter een WEP-docent iets zeggen waarvan ik denk, dat klopt niet. Wel met de beste bedoelingen en vanuit de kennis die ze misschien op dat moment hadden, maar het is natuurlijk als je maar een keer in de vier jaar een student met AD(H)D in je groep hebt, wel erg graven*” (M., persoonlijke mededeling, 12 oktober 2017). Ook wordt in twee verschillende interviews de vergelijking met de ondersteuningsbehoefte dyslexie getrokken. *“Bij dyslexie is bijvoorbeeld vrij bekend wat voor een aanbod er is gewoon, en ADHD uhm.. weet denk ik niet iedereen wat daarvoor beschikbaar is, wat daar mogelijk is.. uhm.. ja dus dat is ook wat divers eigenlijk dus dat maakt het wat lastiger ja*” (C., persoonlijke mededeling, 15 november). Dit kan ook invloed hebben op de kennis van de docenten. *“Misschien is er minder kennis over ADHD in vergelijking met dyslexie, aan de andere kant het zijn ook min of meer pedagogen, ze moeten wel weten wat het teweeg brengt en wat er nodig is. Maar ik denk ook dat ze gewoon niet weten welke voorzieningen er precies zijn*” (Y., persoonlijke mededeling, 13 oktober). *“Dus dat die informatie beter zichtbaar is, dat is voor iedereen gewoon veel handiger*” (C., persoonlijke mededeling, 15 november). Een andere studiecoördinator spreekt uit dat het lastig is om de studenten op de juiste manier te ondersteunen. *“Wij denken dat de drempel is verlaagd, misschien is de drempel juist verhoogd. Het gaat om jou als student, dat is aan de ene kant wel fijn omdat het niet om je beperking gaat maar aan de andere kant voel je je als adolescent graag in het midden en wil je niet verder uitsteken en geen uitzondering zijn. Wij zeggen wel wij willen iets voor jou op maat, maar dan ben je wel een uitzondering. Dat is wel het lastige om een student met een functiebeperking te begeleiden*” (M., persoonlijke mededeling, 12 oktober 2017).

Aanbod binnen handbereik

Niet alle ondersteuning is volgens een van de (senior) slb'ers binnen handbereik. Zij geeft aan dat zij studenten adviseert om buiten de HAN hulp in te schakelen: *"Ik bespreek ook altijd wat die student van buiten hulp en ondersteuning kan krijgen, we kunnen gewoon niet alles aanbieden hier"* (M., persoonlijke mededeling, 12 oktober 2017).

Het ondersteunende aanbod van de HAN is ook niet allemaal gemakkelijk te vinden. *"Of studenten inderdaad zelf goed op de hoogte zijn daarvan.. dat weet ik niet (..) het is af en toe moeilijk te vinden, ook HAN Studiesucces is niet heel duidelijk te vinden, het staat daar wel mooi aan die linkerkant, maar dan moet je maar net weten wat het inhoudt"* (C., persoonlijke mededeling, 15 november). Een suggestie die wordt gegeven door deze slb'er is de informatie meer binnen handbereik te zetten door middel van links. *"Nou ik denk dat wij zelf op Scholar wat meer links moeten zetten naar de info die te vinden is, of de info zelf maar een link is dan net zo makkelijk, van hier kun je vinden.. voor de studenten zelf dan vooral, want het besef dat zij dat niet altijd weten dat uhm.. is denk ik bij ons nog niet zo duidelijk, ja we merken het wel als we dus in gesprek gaan en daar heb je twee dingen he: van op een hbo zeggen we ja je bent zelf verantwoordelijk en heel veel zijn dat ook, en sommige niet door allerlei omstandigheden die denken nou laat maar zitten en dat is jammer.. dus wij zitten ook een beetje in de spagaat van in hoeverre moet je dan toch vanuit de opleiding dat zelf allemaal gaan zeggen van nou dit is er, want het staat er wel maar ik geef toe: het is soms moeilijk te vinden"* (C., persoonlijke mededeling, 15 november).

Naast dat het aanbod online meer binnen handbereik kan worden gezet, wordt er ook een suggestie gegeven voor mondelinge kennisgeving: *"Wij hebben in jaar drie natuurlijk een introductiecollege en daar wordt wel gezegd dat P. en ik dan studietoelators zijn en met vragen kun je daar naartoe, maar misschien moeten we ook wel wat gedetailleerder vertellen van wat mogelijk is"* (C., persoonlijke mededeling, 15 november). Ook HAN Studiesucces mag hierbij meer worden belicht volgens de studietoelator. Ook suggereren twee (senior) slb'ers om het aanbod fysiek op papier te zetten. *"Een soort stroomdiagram, met wat er is en wat je moet doen"* (Y., persoonlijke mededeling, 8 november).

"Er zijn wel een aantal dingen die wij wat meer bekend kunnen maken en tegelijkertijd ook.. we kunnen niet alles zomaar neerzetten overal.. Het is wel meer bekend maken dat er een weg is en waar je dan kan aankloppen en dan kunnen we wel weer verder kijken" (C., persoonlijke mededeling, 15 november). Een argument in een ander interview was dat de ene student de

ander niet is en dat zij dus niet standaard met dezelfde diagnose dezelfde rechten hebben met betrekking tot de tentamenvoorzieningen (M., persoonlijke mededeling, 12 oktober 2017).

Concretisering functies

Naast de onbekendheid van het aanbod, is het ook niet voor iedereen helder bij wie de studenten terecht kunnen. *“Dan moeten ze natuurlijk wel weten naar wie ze het beste kunnen gaan, ik bedoel als wij dan weten van oke dan moet je misschien met M. in gesprek, dat is ook prima, maar dan moet je dat wel weten.. en niet dat je van het kastje naar de muur gestuurd wordt.. want dan geef je het ook op, op een gegeven moment denk je dan van nou laat maar hangen”* (C., persoonlijke mededeling, 15 november). Een van de studietoelators geeft daarbij aan dat de functie van studietoelators niet helder wordt weergegeven door de HAN. HAN Studiesucces benoemt het wel in hun flyer, maar niet allesomvattend. *“Ja ze hebben nu mooi zo’n stroomschema waarvan wij zeiden van studie coördinatie staat er wel op, maar te weinig met de taken die wij ook doen, nu lijkt het alsof alle studenten meteen maar naar het decanaat moeten of naar vertrouwenspersonen en dat is niet de bedoeling en niet handig want dat is te ver weg en ook weer een grote stap dus dat zouden ze aanpassen, maar goed”* (C., persoonlijke mededeling, 15 november). Ze geeft aan dat het juist relevant is om hun taken meer te belichten, omdat zij dichter bij de student staan dan de andere partijen. Ook kan de studietoelator een opstapje bieden richting de andere partijen. *“Kijk de juridische stukken die kennen wij niet, daar weet het decanaat meer van, maar daar hebben wij ook vrij korte lijntjes mee, en als we het niet zeker weten dan mailen of bellen wij L. want die is van pedagogiek en die heeft ook, als zij studenten heeft, contact met ons, om te vragen van goh wat zijn jullie afspraken enzovoort”* (C., persoonlijke mededeling, 15 november). Een ander argument om de taken van de studietoelators meer te belichten, is de laagdrempeligheid van het contact opnemen met een studietoelator. *“Dat is wel een van de laagste drempels denk ik, je gaat niet meteen naar een vertrouwenspersoon of naar een decanaat, dan denk je ja van nou dan moet mijn probleem wel heel groot zijn, terwijl dat niet zo is maar als ik dat gewoon bespreek of als ik dan zelf zeg van zullen we even een afspraak maken ofzo dan is dat al veel makkelijker”* (C., persoonlijke mededeling, 15 november).

Later in het interview geeft deze studietoelator aan dat wanneer er meer voorbeelden op de site zouden staan over wat mogelijk is, het geen punt meer is om de procedure te doorlopen (C., persoonlijke mededeling, 15 november). Ook een andere slb’er geeft aan dat als studenten met AD(H)D eenmaal weten waar en bij wie ze terecht kunnen, het meestal wel goed gaat. *“Vaak als studenten eenmaal de route weten aan het eind van het jaar, weten hoe het werkt en naar wie ze moeten gaan dan gaat het goed”* (M., persoonlijke mededeling, 12 oktober 2017). Als een slb’er dus niet volledig op de hoogte is van de te doorlopen route bij ondersteuning, is

het belangrijk dat deze een doorverwijzing doet naar de coördinatoren: *“Ik heb meestal het overzicht over de verschillende groepen en de meest actuele informatie en korte lijntjes met het decanaat. Ook weet ik het aanbod en wat HAN Studiesucces biedt. Maar als ze dat niet doen, dan denk ik dat het daar mis gaat. Voor studenten is het ook niet prettig, ze worden dan van het kastje naar de muur gestuurd. Ze willen het liefst zo snel mogelijk antwoord op hun vraag, dus dan het handig dat WEP-docenten de basis weten en weten wanneer ze moeten doorverwijzen”* (M., persoonlijke mededeling, 12 oktober 2017). Een doorverwijzing naar een studietoetscoördinator kan dan een laagdrempelige eerste stap vormen, omdat zij dus beter op de hoogte zijn van wat er speelt bij de student. *“Wij zijn vaak goed op de hoogte van wat er aan de hand is, beter dan de examencommissie want die lezen dat gewoon en wij gaan ook meer op onderzoek uit, de examencommissie gaat niet altijd bij iemand dingen navragen maar gaat gewoon af op wat de student zelf heeft aangevraagd. Wij mogen dus niks veranderen in de tentamenvoorzieningen maar wel de gelegenheden verschuiven, dat kan”* (C., persoonlijke mededeling, 15 november).

Een suggestie van een van de (senior) slb'ers was om de taken en functies van de verschillende partijen op papier te zetten. *“Dan zou je dus bijvoorbeeld dat blad van HAN Studiesucces kunnen nemen en dan al die taken van de verschillende personen daar achter kunnen zetten min of meer.. en ook het aanbod”* (C., persoonlijke mededeling, 15 november).

Initiatief studenten

Het vragen naar ondersteuning moet volgens de (senior) slb'ers wel op eigen initiatief van de student. *“We verwachten van alle studenten veel initiatief die hier studeren, wij gaan je niet aan de hand nemen wat je allemaal moet leren. Een student met een onderwijsbehoefte misschien wel, omdat ze gewoon meer ondersteuning nodig hebben, maar die komt er alleen als ze er zelf naar vragen. Je merkt dan wel bij AD(H)D dat afspraken maken wat lastiger is ja, want die vergeten dat of zijn het kwijt”* (M., persoonlijke mededeling, 12 oktober 2017).

Er wordt tijdens een interview aangegeven dat studenten zelf elk jaar hun ondersteuningsbehoefte moeten aankaarten, omdat deze informatie niet wordt doorgegeven aan het volgende leerjaar als er nog geen gebruik wordt gemaakt van het aanbod. *“Nee want we geven het niet door die informatie, daar zijn die formulieren voor, en dan nog voor niveau drie zeggen we van ja de student is zelf verantwoordelijk als ze iets hebben en in de eerste gesprekken zou dat aan de orde moeten komen van goh heb je wat extra's nodig maar dat komt niet van mij uit”* (C., persoonlijke mededeling, 15 november). Dat informatie alleen wordt doorgegeven aan volgende leerjaren wanneer een student al veel ondersteuning nodig heeft gehad, wordt door de andere (senior) slb'ers ook benoemd.

Een suggestie om het initiatief bij de studenten te houden, is om in het overdrachtsformulier van het ene leerjaar naar het andere leerjaar, ook de behoefte aan ondersteuning mee te nemen. *“Nu gaat de WEP docent daar niet per se al op in van oke laten we eens even gaan zitten en wat hebben we allemaal nodig.. in jaar drie dan he, maar dan gaat het meer zo van nou dat is prima om te weten he daar kan je rekening mee houden maar niet dat je dan meteen voorzieningen gaat opzoeken want daar gaan we vanuit dat dat dan al gebeurd is.. en dan zou je dus zelfs dat formulier kunnen aanvullen van uhm student heeft ADHD of ADD en wil graag in gesprek daarover of wilt extra voorzieningen daarvoor aanvragen zo iets extra's erop. Want dan weet die wel van hee daar moet ik op in gaan en dan heeft wel de student initiatief genomen en dan is de drempel iets lager”* (C., persoonlijke mededeling, 15 november). Daarnaast geeft diezelfde slb'er het volgende aan: *“Je zou bijna op dat formulier dan kunnen zeggen dat een student kan aankruisen waar die eventueel gebruik van zou willen maken in het komende jaar zoals een coaching gesprek ofzo of tentamentijd enzovoort en dan niet alles perse maar dat er even een belletje gaat rinkelen bij de slb'er zo van oja dat is er allemaal oh die heeft aangegeven dat ze dat wil even opzoeken hoe dat ook al weer kon.. zoiets want je kunt niet alles natuurlijk op dat formulier zetten, maar je kunt er wel op zetten van zie verder informatiemap huppeldepup zoiets..”* (C., persoonlijke mededeling, 15 november).

Ook de studiecoördinatoren zijn alleen op de hoogte als studenten echt vastlopen en een slb'er met dit signaal komt. *“Als studiecoördinator is het ook alleen als studenten echt vastlopen dat de slb'er soms komt zeggen van nou wil je daarmee in gesprek gaan.. dan gebeurt het wel maar het initiatief komt van studenten uit”* (C., persoonlijke mededeling, 15 november).

3. Aan welk ondersteunend aanbod hebben de studenten Pedagogiek en SPH met AD(H)D behoefte?

Tijdverlenging & apart lokaal

Een student geeft tijdens een interview aan dat zij zich helemaal niet schaamt voor haar ondersteuningsbehoefte. Als hierop door wordt gevraagd geeft zij aan dat zij niet de enige in de klas is die gebruik maakt van de tijdsverlenging, omdat er nog een groot aantal studenten in haar klas gebruik van maakt. Dit zijn voornamelijk studenten met dyslexie. Ook geeft deze student aan op haar middelbare school alle mensen die tijdsverlenging hadden, in een apart lokaal zaten. *“Hierdoor was dus iedereen langer bezig en had je minder last van mensen die eerder klaar waren”* (L., persoonlijke mededeling, 29 september 2017). In meerdere interviews wordt dit als een prettige gedachte ervaren. *“Extra tijd is in ieder geval heel fijn met inleveren, ik probeer wel de normale deadline te halen, maar als dat niet lukt of dat het gewoon niet gaat dan heb ik iets langer de tijd dat is in ieder geval heel prettig. Daar heb ik sowieso om gevraagd en dat ja.. daar ben ik heel tevreden mee. En ehm.. sowieso dan in de klas dat ik met toetsen*

apart, in ieder geval niet in een grote groep zit” (Y., persoonlijke mededeling, 13 oktober 2017). Een student geeft ook aan dat zij sneller is afgeleid in de lokalen met grote ramen aan de binnenkant. *“Wat trouwens ook afleidend is, is als je in zo’n lokaal zit met het raam aan de binnenkant, dan lopen er mensen langs en gaat mijn blik al naar hen. Dat is echt irritant.” (L., persoonlijke mededeling, 29 september 2017).*

Coach & buddysysteem

Twee van de ondervraagde studenten maken gebruik van een coach voor bijvoorbeeld het helpen met plannen. Dit kunnen zij beide aanraden voor andere studenten. Eén van de studenten geeft aan dat haar dit ook prettig had geleken in de vorm van een buddysysteem: gekoppeld worden aan een andere student die reeds ervaring heeft met het studeren met AD(H)D. Dit wordt door meerdere studenten aangekaart. *“Ik denk dat een buddysysteem heel goed is. Misschien uit een hoger jaar dat ze meer ervaring hebben (...) ik denk dat als ik dit vanaf het begin af aan gehoord had, dat ik dat dan eerder had gedaan dan dat ik het zo achteraf moet aanvragen” (Y., persoonlijke mededeling, 8 november).* De andere student die gebruik maakt van een coach buiten de HAN, geeft aan: *“ (...) Ze hebben wel een buddysysteem volgens mij, in het eerste jaar vooral maar dat ze bijvoorbeeld misschien mensen hebben die met huiswerkplanning ofzo je kunnen helpen.. ik had toevallig een coach zeg maar, gewoon zelf geregeld in mijn privéleven, maar dat zou sowieso fijn zijn als ze dat hier op school ook hebben” (K. H., persoonlijke mededeling, 29 september 2017).*

Training

Een van de studenten heeft reeds een training gevolgd buiten de HAN. *“Ik heb bijvoorbeeld op de universiteit van Akkuraat wel een training gevolgd van Learn to Learn. Maar als ze die hier op de HAN hadden gehad, dan had ik het hier ook kunnen doen. Maar nooit van gehoord” (K.H., persoonlijke mededeling, 29 september.)”*

Koptelefoon

Een aanbod dat volgens de (senior) slb'ers binnen handbereik zou moeten liggen, is een koptelefoon zonder geluid tijdens tentamens. *“Een koptelefoon zou op zich wel mooi zijn (...) Schaf daar tien van aan en dan ben je volgens mij al een heel end (...) Die is wel eens genoemd, ik weet niet hoe dat standpunt verder is” (M., persoonlijke mededeling, 12 oktober 2017).* Het aanbieden van koptelefoons tijdens tentamens zou een vorm van laagdrempelige ondersteuning vanuit de HAN kunnen zijn. *“Het zou mooi zijn als de HAN een paar koptelefoons aanschafft en zo op een middenweg komt” (M., persoonlijke mededeling, 12 oktober 2017).* Ook een aantal

studenten geeft aan het prettig te vinden als er koptelefoons beschikbaar zouden zijn. *“Dat zou voor mij heel erg werken denk ik, want ik denk als ik echt zo’n koptelefoon heb (..) dan hoor je helemaal niks, dan heb je ook echt die volle concentratie”* (Y., persoonlijke mededeling, 13 oktober 2017).

4. Welke positieve ervaringen hebben de studenten Pedagogiek en SPH met AD(H)D tot nog toe met betrekking tot (de toegang van) het ondersteunende aanbod?

Doorlopend aanbod

Een student die reeds gebruik maakt van een tentamenvoorziening, geeft aan dat deze prettig te handhaven is: *“Ik heb nooit echt meer begeleiding daarin gehad ofzo, maar ik hoef niet elk jaar meer opnieuw die tijdverlenging aan te vragen dus dat is wel fijn en scheelt een hoop gedoe.”* (L., persoonlijke mededeling, 29 september 2017).

Aandacht

Een aantal studenten geeft aan dat er wel aandacht is geweest van verschillende partijen met betrekking tot hun ondersteuningsbehoefte. Dit hebben zij als prettig ervaren.

Een van de studenten met ADHD geeft aan dat zij prettig wordt geholpen door een studietoelichting en dat deze ook aandacht heeft voor haar welbevinden. *“Nou ze is in principe wel voor iemand die niks meer met mij heeft te maken, want ze is natuurlijk studietoelichting van het tweede jaar, is ze wel geïnteresseerd en is ze heel meedenkend en kwam ze ook zelf ermee om me te ondersteunen en ze vraagt ook wel van hoe vind je het op stage en bevalt het”* (K. G., persoonlijke mededeling, 28 november 2017).

Een andere student geeft aan dat zij ook van haar slb’er aandacht heeft gehad met betrekking tot haar ondersteuningsbehoefte. *“Van mijn slb’er zeker, ze heeft echt gekeken naar de opties ervoor en wat ik nodig heb. Van haar heb ik ook gehoord dat ik een jaar extra studietoelichting kon aanvragen (...) Ze vroeg of ze mij ergens bij kon helpen (...) Op dat moment was dat een verslag en toen heb ik uitstel gekregen voor dat verslag (...) Dus daarmee heeft ze me geholpen en ze heeft me de tip gegeven om met een decaan te praten over de studietoelichting, omdat ik gewoon veel te lang studeer”* (N., persoonlijke mededeling, 29 november 2017).

Nog een student benoemt dat hij de extra aandacht en begeleiding van een docent erg prettig vond. *“Ik had laatst vond ik het wel heel goed, een docent van IO zei toen je moet een verslag inleveren over twee weken. Die vroeg of ik het fijn vond als hij achter mijn reet aan zou zitten. Ja.. die wist ook van mijn diagnose en die vroeg of ik het fijn vond als hij een mailtje zou sturen. Dat was wel heel fijn.. ja!* (M., persoonlijke mededeling, 26 oktober 2017).

Hoofdstuk 5. Conclusies en discussie

5.1 Antwoord op de onderzoeksvraag

In dit onderzoek is er antwoord gezocht op de vraag: **Hoe kan het gebruik van het ondersteunende aanbod van de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen voor studenten met AD(H)D binnen het instituut ISPS bevorderd worden?** Hiervoor is een kwalitatief onderzoek uitgevoerd naar het ondersteunende aanbod en verbeteruggesties hierop van studenten en (senior) slb'ers.

Uit de resultaten van de interviews is gebleken dat studenten voornamelijk het aanbod meer concreet, helder en laagdrempelig aangeboden willen krijgen. Ook slb'ers zouden geholpen worden met een duidelijker en overzichtelijker aanbod. Hierin dient een middenweg gevonden te worden tussen ondersteuning en zelfstandigheid. De (senior) slb'ers geven aan een bepaalde zelfstandigheid te verwachten van een hbo-student en de student zelf voelt ook een bepaalde mate van eigen verantwoordelijkheid over zijn studeerproces. De huidige procedure om extra ondersteuning aan te vragen, vraagt dan ook van de student om eigen initiatief en wordt dus pas inzichtelijk wanneer een student er specifiek om vraagt. Dit zogeheten 'aanbod op maat' zorgt ervoor dat niet elke student op de hoogte is van het aanwezige aanbod en waar hij of zij recht op heeft. Daarnaast speelt schaamte voor de studenten een grote rol in het niet aangeven van hun ondersteuningsbehoefte, waardoor slb'ers hier ook niet altijd van op de hoogte zijn. De studenten hebben het gevoel dat er niet voldoende aandacht is voor hun ondersteuningsbehoefte, terwijl deze aandacht voor hen juist de drempel zou verlagen om gebruik te maken van het ondersteunende aanbod. De student verwacht dus dat er meer aandacht is voor zijn ondersteuningsbehoefte, terwijl de slb'er verwacht dat de student zelf aangeeft wanneer deze behoefte heeft aan ondersteuning. Er is dus sprake van botsende belangen, waarin beide partijen initiatief verwachten van de ander. Vanuit de literatuur is echter gebleken dat de symptomen die AD(H)D met zich meebrengt, voor belemmeringen kunnen zorgen in het nemen van dit initiatief (Handicap en studie, z.d.). Sterk vermijdingsgedrag, weinig discipline en niet-taakgericht gedrag spelen hierin bijvoorbeeld een rol. Daarentegen kan het initiatief ook niet volledig bij slb'ers liggen, daar zij afhankelijk zijn van geld en tijd, wat nu volledig afgemeten is op hun takenpakket. Extra ondersteuning kost hen extra tijd en kan dus niet altijd gerealiseerd worden. Daarnaast wordt er vanuit het integriteitsbeginsel informatie niet doorgespeeld naar verdere leerjaren, wat betekent dat een student elk jaar opnieuw zijn ondersteuningsbehoefte moet aankaarten en dat de slb'ers anders niet op de hoogte zijn. Studenten geven echter aan dat zij de ruimte niet voelen om het elk jaar opnieuw aan te geven, omdat er alleen in het eerste jaar aandacht aan geschonken lijkt te worden. In het eerste leerjaar vindt er namelijk een hoorcollege plaats over het ondersteunende aanbod. De meeste studenten

voelen in het begin van het jaar nog niet de behoefte om ondersteuning te vragen, omdat zij het eerst zelf willen proberen of omdat zij nog niet gediagnostiseerd zijn. Zij zouden dus graag op latere momenten in de opleiding nogmaals dit aanbod te horen willen krijgen. Ook vinden zij de vorm van een hoorcollege niet persoonlijk genoeg en zouden zij liever door hun slb'er op de hoogte gesteld willen worden. Vanuit de literatuur is dit te verklaren. Mensen met AD(H)D hebben het namelijk vaak nodig om instructies regelmatig herhaald te krijgen (Rigter & Hintum, 2014). Daarnaast kan aansporing en controle van andere mensen helpen om taken beter uit te voeren. Er is dus behoefte aan persoonlijke aandacht en herhaling van het aanbod. Hierdoor wordt er voor de student met AD(H)D meer structuur gecreëerd in de manier waarop het ondersteunende aanbod wordt gepresenteerd. Hierbij moet er extra aandacht zijn voor het aanbod van HAN Studiesucces – Training en coaching. Dit aanbod dekt ook de behoefte van studenten aan persoonlijke aandacht en herhaling, dankzij bijvoorbeeld de coachingstrajecten of het buddysysteem. HAN Studiesucces – Training en coaching wordt nu nog te summier aangeboden, terwijl hun aanbod dus nauw aansluit op de behoeften van studenten met AD(H)D. Het feit dat één van de (senior) slb'ers een student heeft doorverwezen naar een training buiten de HAN, laat zien dat HAN Studiesucces – Training en coaching nog niet voldoende geïntegreerd is binnen het instituut. Het aanbod van HAN Studiesucces – Training en coaching is kosteloos en kan de draaglast van een slb'er verminderen. Deze verminderde draaglast kan gerealiseerd worden indien de slb'er op de hoogte is van het aanbod en de personen waarnaar de student doorverwezen dient te worden. Dit is nu nog niet het geval. Een reden die hiervoor wordt genoemd is dat het aanbod niet binnen handbereik ligt en dat er niet voldoende kennis is over het studeren met AD(H)D, in vergelijking met bijvoorbeeld dyslexie. Het aanbod en de personen waarbij een student terecht kan, moeten dus beter zichtbaar zijn, om het zo efficiënt mogelijk in te kunnen zetten. Daarnaast is de persoonlijke aandacht van een slb'er richting een student met AD(H)D dus ook relevant voor de slb'er zelf, omdat deze dan beter op de hoogte is van de behoeften van een student met AD(H)D en zijn begeleiding hierop aan kan passen.

Naast het aanbod van Studiesucces – Training en coaching, sluit ook tijdsverlenging tijdens tentamens en voor verslagen aan op de behoefte van studenten met AD(H)D. Vanuit hun concentratieproblemen kan het voor hen moeilijker zijn om in één keer een taak af te maken (Handicap en studie, z.d.). Deze concentratieproblemen komen ook voort vanuit het feit dat mensen met AD(H)D gevoelig zijn voor prikkels en dus een hoge afleidbaarheid hebben (Rigter & Hintum, 2014). Een apart lokaal zou deze prikkels van buitenaf kunnen verminderen en sluit dus ook aan op de behoeften van studenten met AD(H)D. Een ander prikkel verminderend middel wat meerdere malen is benoemd tijdens de interviews, is een koptelefoon. Dit valt echter niet onder het huidige ondersteunende aanbod van de HAN.

Het gebruik van het ondersteunende aanbod van de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen voor studenten met AD(H)D binnen het instituut ISPS kan dus bevorderd worden door...

Het ondersteunende aanbod laagdrempelig te presenteren door persoonlijke aandacht;

Het ondersteunende aanbod overzichtelijk te maken;

Meer structuur te brengen in het ondersteunende aanbod door middel van herhaling;

De kennis en vaardigheden van de slb'ers te vergroten, door het aanbod binnen handbereik te brengen en de functies van de verschillende betrokken personen te concretiseren;

Het initiatief van de studenten te vergroten door hen hiervoor te motiveren;

Extra aandacht te schenken aan het aanbod van HAN Studiesucces – Training en coaching en aan de voorzieningen: tijdverlenging, apart lokaal en koptelefoon.

5.2 Discussie

Voor dit onderzoek zijn er meerdere interviews afgenomen om de betrouwbaarheid van het onderzoek te vergroten. Hierbij zijn er, vanwege tijdsgebrek en onvoldoende contactmomenten, geen medewerkers van SPH geïnterviewd. Op basis hiervan kan gesteld worden dat bij herhaling van dit onderzoek de resultaten onder de tweede deelvraag af zouden kunnen wijken als deze medewerkers wel hierin mee waren genomen.

Om de validiteit van dit onderzoek te vergroten is er door de onderzoekers los van elkaar gecodeerd en daarna door de ander gecontroleerd. Echter is één van de onderzoekers een ervaringsdeskundige binnen het onderzochte probleem, wat invloed zou kunnen hebben op de inkleuring van de verkregen data. De verkregen resultaten zouden dus enigszins kunnen afwijken als dit onderzoek was afgenomen door iemand met een ander referentiekader.

Er is onderzoek gedaan naar de verbeteruggesties van zowel studenten als medewerkers, om voldoende draagvlak te creëren voor het projectresultaat. Een laagdrempelige manier van ondersteuning bieden kan het beschikbaar stellen van koptelefoons zijn. Dit is afhankelijk van de financiën en zal daarom niet direct deel uitmaken van het product, maar vormt wel een aanbeveling voor de praktijk.

Aan het probleem ligt mogelijk ten grondslag dat het huidige sociale klimaat binnen de Nederlandse samenleving een sterke nadruk legt op eigen kracht en zelfstandigheid. Dit kan een rol spelen binnen de verwachting vanuit de organisatie en de student zelf om zo zelfstandig mogelijk de studie te doorlopen. Dit is een inzicht dat pas is gevormd tijdens het hoofdonderzoek, waardoor er geen relevante literatuur in dit rapport is opgenomen met betrekking tot deze maatschappelijke norm.

5.3 Suggestie vervolgonderzoek

Het advies voor vervolgonderzoek is dan ook om een onderzoek uit te voeren waarin het effect van de verwachtingen uit de samenleving op studenten met AD(H)D gemeten worden.

Een ander advies is om een soortgelijk onderzoek uit te voeren om te achterhalen of deze behoefte HAN-breed gedragen wordt en of het ook voor studenten met andere ondersteuningsbehoeften geldt.

Wellicht is onderzoek naar de begroting voor de aanschaf van koptelefoons noodzakelijk.

Literatuurlijst

Bögels, L. (2017). *Begeleiding van studenten met AD(H)D in het HBO*.

Deskundigheidsbevordering bij leerteamcoaches in het begeleiden van studenten met AD(H)D (Afstudeeropdracht). Toegepaste Psychologie, Hogeschool van Arnhem en Nijmegen, Nijmegen.

C.H.O.I. (2015). *Groeiend aantal studenten met een functiebeperking. Voorlichting over voorzieningen schiet nog vaak tekort*. Geraadpleegd op 24 september 2017, van

<http://www.handicap->

[studie.nl/89_590_Groeiend_aantal_students_met_een_functiebeperking_Voorlichting_over_voorzieningen_schiet_nog_vaak_tekort.aspx](http://www.handicap-studie.nl/89_590_Groeiend_aantal_students_met_een_functiebeperking_Voorlichting_over_voorzieningen_schiet_nog_vaak_tekort.aspx)

Donk, C. van der., & Lanen, B. van. (2011). *Praktijkonderzoek in zorg en welzijn* (1^e druk). Bussum: Coutinho.

Donk, C. van der., & Lanen, B. van. (2015). *Praktijkonderzoek in zorg en welzijn* (2^e druk). Bussum: Coutinho.

Explorable (2009, 16 september). *Convenience Sampling*. Geraadpleegd op 23 oktober, 2017, van Explorable.com: <https://explorable.com/convenience-sampling>

Handicap + studie: ADD. (z.d.). Geraadpleegd op 23 september 2017 van, http://www.handicap-studie.nl/106_17_ADD.aspx

Handicap + Studie. (2012). *AD(H)D. Studeren met een functiebeperking*. Geraadpleegd op 10 september 2017, van <http://www.handicap-studie.nl/downloads/dossier%20adhd%202012.pdf>

Hersenstichting. (z.d.). *ADHD*. Geraadpleegd op 30 oktober 2017, van

<https://www.hersenstichting.nl/alles-over->

[hersenen/hersenaandoeningen/adhd?gclid=EAlaIQobChMIsoTMv-ga1wIViCnTCh2x4gdFEAAYASAAEgIKtvD_BwE](https://www.hersenstichting.nl/alles-over-hersenen/hersenaandoeningen/adhd?gclid=EAlaIQobChMIsoTMv-ga1wIViCnTCh2x4gdFEAAYASAAEgIKtvD_BwE)

Hogeschool van Arnhem en Nijmegen. (z.d.). *Aanmelden voor alle overige opleidingen*.

Geraadpleegd op 26 september 2017, van <https://www.han.nl/start/bachelor-opleidingen/aanmelden/studiekeuzecheck/>

Hogeschool van Arnhem en Nijmegen. (2017). *Studeren met een functiebeperking*.

Geraadpleegd op 8 november 2017, van <https://www.han.nl/start/bachelor->

[opleidingen/studeren-bij-de-han/studiefaciliteiten/studeren-met-een-functiebeperking/#comp00004b9bbdfb000000003a5429](#)

Hogeschool van Arnhem en Nijmegen. (2016). *Studiegids 2016 – 2017. Pedagogiek. Deel 1 en 3 van het opleidingsstatuut instituut ISPS. Voltijd*. Geraadpleegd op 23 september 2017, van https://study.han.nl/sites/bPED-VT/PB/SiteAssets/SitePages/Introductiepagina/Versie_SITES_20-10-2016_Studiegids_Pedagogiek_voltijd_2016-2017.pdf#search=studeren%20met%20een%20functiebeperking

Hogeschool van Arnhem en Nijmegen. (2013). *Verzoek extra tentamenvoorzieningen aan studenten met een functiebeperkingen*. Geraadpleegd op 24 september 2017, van https://study.han.nl/sites/isps/ec/_layouts/15/WopiFrame.aspx?sourcedoc=/sites/isps/ec/Documents/verzoek%20extra%20tentamenvoorzieningen%20bv%20student%20met%20functiebeperking.docx&action=default

Jaspers, P. (2017). *Op weg naar succesvol studeren. Begeleidingsbehoefte van studenten met AD(H)D*. (Afstudeeropdracht). Toegepaste Psychologie, Hogeschool van Arnhem en Nijmegen, Nijmegen.

OCW. (2013). *Studeren met een functiebeperking 2012 De relatie tussen studievoortgang, studieuitval en het gebruik van voorzieningen. Eindmeting onderzoek 'Studeren met een functiebeperking'*. Gedownload op 16 oktober 2017 van <https://www.rijksoverheid.nl/binaries/rijksoverheid/documenten/rapporten/2013/04/01/studeren-met-een-functiebeperking-2012/studeren-met-een-functiebeperking-2012.pdf>

Rigter, J., & Hintum, van. M. (2014). *Ontwikkelingspsychopathologie bij kinderen en jeugdigen*. Bussum: Coutinho.

Rijksoverheid. (z.d.). *Welke regels gelden voor de studiekeuzecheck?* Geraadpleegd op 7 november 2017, van <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/hoger-onderwijs/vraag-en-antwoord/regels-studiekeuzecheck>

Tuithof M., Ten Have, M., Van Dorsselaer, S., & De Graaf, R. (2010). *ADHD, gedragsstoornissen en antisociale persoonlijkheidsstoornis. Voórkomen en gevolgen in de algemene bevolking: resultaten van NEMESIS-2*. Geraadpleegd op 24 september 2017, van <https://assets-sites.trimbos.nl/docs/a5e53bfb-3f80-4d72-b59c-925e71919ae0.pdf>

Bijlage I: Verklaring geheimhouding

Sharon Vierboom

Bijlage 7: Verklaring geheimhouding en zorgvuldige omgang met persoonsgegevens door studentonderzoeker

Onderzoek bij mensen of verzamelen van gegevens van mensen vereist bijzondere zorgvuldigheid. Om de privacy van betrokkenen te waarborgen, dien je als studentonderzoeker altijd vertrouwelijk en zorgvuldig met die informatie om te gaan.

Deze geheimhoudingsplicht geldt voor alle medewerkers in zorg en welzijn. Je verbind je aan geheimhouding door het ondertekenen van deze verklaring.

In te vullen door student:

Studentnummer	551259
Naam	Sharon Vierboom
Opleiding	Pedagogiek
Geboortedatum	16-11-1992
Geboorteplaats	Nijmegen

Hierbij verklaar ik dat:

- ik op de hoogte ben van de informatie en werkwijze zoals vastgelegd is in deze *Gedragscodex*. Ik begrijp de informatie en werkwijze en zal me eraan houden zolang ik studeer aan de HAN;
- ik in dit kader aan niemand identificeerbaar zal openbaren wat mij tijdens het onderzoek is verteld of wat ik op een andere manier te weten ben gekomen;
- ik zorgvuldig en verantwoord omga met de onderzoeksgegevens en met de aan mij verleend toegang tot digitale gegevensdragers.

Datum	02-10-2017
Handtekening	

Bijlage 7: Verklaring geheimhouding en zorgvuldige omgang met persoonsgegevens door studentonderzoeker

Onderzoek bij mensen of verzamelen van gegevens van mensen vereist bijzondere zorgvuldigheid. Om de privacy van betrokkenen te waarborgen, dien je als studentonderzoeker altijd vertrouwelijk en zorgvuldig met die informatie om te gaan.

Deze geheimhoudingsplicht geldt voor alle medewerkers in zorg en welzijn. Je verbindt je aan geheimhouding door het ondertekenen van deze verklaring.

In te vullen door student:

Studentnummer	512539
Naam	Thuy Tien Vo
Opleiding	Pedagogiek
Geboortedatum	14-03-1994
Geboorteplaats	Nijmegen

Hierbij verklaar ik dat:

- ik op de hoogte ben van de informatie en werkwijze zoals vastgelegd is in deze *Gedragcode*. Ik begrijp de informatie en werkwijze en zal me eraan houden zolang ik studeer aan de HAN;
- ik in dit kader aan niemand identificeerbaar zal openbaren wat mij tijdens het onderzoek is verteld of wat ik op een andere manier te weten ben gekomen;
- ik zorgvuldig en verantwoord omga met de onderzoeksgegevens en met de aan mij verleende toegang tot digitale gegevensdragers.

Datum	2-10-2017
Handtekening	

Bijlage II: Raamwerk verkort HAN Studiesucces

Raamwerk HAN Studiesucces-Training en coaching

Opleiden tot professional

Ausbildung en Bildung

HAN Studiesucces - Training en coaching wil een bijdrage leveren aan studiesucces binnen de HAN. In het HAN-instellingsplan 2016-2020 staat dat het bij opleiden van studenten niet alleen gaat om de professionalisering van de student (Ausbildung), maar ook om de ontwikkeling van de persoon van de professional (Bildung), in relatie tot de beroepsvorming en de ontwikkeling van burgerschap. Deze visie vloeit voort uit de recente ministeriële *Strategische Agenda Hoger Onderwijs en Onderzoek 2015-2025*. Daarin wordt studiesucces in hoger onderwijs omschreven als een toegevoegde waarde. Hoger onderwijs moet studenten voorbereiden op leven én werken na de opleiding. Hen leren hoe je met kennis, met vaardigheden én met wie je bent als mens

kunt bijdragen aan de complexe maatschappelijke uitdagingen waarvoor we ons gesteld zien.

Opleiden tot professional – nu en in de toekomst

Het hbo leidt professionals op die gaan leven en werken in een dynamische, complexe en geglobaliseerde wereld. Technologische ontwikkelingen en ontwikkelingen op de arbeidsmarkt volgen elkaar in hoog tempo op¹. Er is voortdurend sprake van verandering. Dat vereist wendbaarheid en creativiteit, maar ook de vaardigheden van de 21ste eeuw (onder andere kritische reflectie, samenwerken, probleemoplossend vermogen) van de professionals van de toekomst. Daarnaast moet de toekomstige professional zichzelf leren kennen en niet alleen nu, maar ook in de toekomst, in staat zijn te blijven leren. Training en coaching wil een belangrijke bijdrage leveren aan het ontwikkelen van deze vaardigheden, in eerste instantie in drie domeinen: studievoordigheden, taalvaardigheden en persoonlijke ontwikkeling.

Hiervoor blijven we voortdurend in gesprek met belanghebbenden binnen de HAN, waarbij de *student als partner* een belangrijke bijdrage levert aan de totstandkoming en uitvoering van het aanbod.

¹ HAN Instellingsplan 2016-2020

HAN Studiesucces – Training en coaching

HAN Studiesucces – Training en coaching

HAN Studiesucces - Training en coaching biedt trainingen, workshops en coachingstrajecten aan voor studenten van de HAN, gericht op ontwikkeling van opleidings- en vakoverstijgende vaardigheden die bijdragen aan studiesucces en persoonlijk welzijn. Daarmee geeft het studenten de mogelijkheid om, naast het aanbod binnen de opleiding, zelf verantwoordelijkheid te nemen voor hun eigen ontwikkeling en draagt HAN Studiesucces - Training en coaching direct bij aan *studiesucces*: het helpt studenten zichzelf te leren kennen en ontwikkelen zodat ze een betere, kritischere en zelfstandige professional, burger en mens kunnen worden.

Hierbij is HAN Studiesucces – Training en coaching *zichtbaar, bereikbaar, laagdrempelig en herkenbaar* voor studenten. Training en coaching staat voor kwaliteit en wil in haar aanbod recht doen aan de verschillen tussen studenten, individueel en afgestemd op specifieke doelgroepen. Waar mogelijk wordt proactief ingespeeld op wensen van studenten. In het aanbod maken we zoveel mogelijk gebruik van reeds aanwezig aanbod aan activiteiten en expertise binnen de HAN, zowel bij medewerkers als bij studenten.

Ontwikkelen opleidingsaanbod

Criteria opleidingsaanbod

Om als Training en coaching een helder en consistent aanbod te ontwikkelen is het van belang criteria vast te stellen, op basis waarvan een training, workshop of coachingstraject wel of niet geschikt kan worden bevonden voor Training en coaching. Daarbij wordt gebruikt gemaakt van de volgende vragen:

- **Behoeft:** De (ontwikkel)behoefte bij studenten is aanleiding tot ontwerpen van een leeractiviteit

- Inhoud: De leeractiviteiten die worden aangeboden vormen een aanvulling op het curriculum en passen binnen de inhoudelijke domeinen van Training en coaching
- Didactiek: De leeractiviteiten passen binnen de didactische structuur van Training en coaching
- Doelgroep: De leeractiviteiten worden aangeboden voor de doelgroepen van Training en coaching
- Expertise: De leeractiviteiten worden verzorgd door een trainer/ coach die over een passende expertise beschikt, bij voorkeur, een medewerker of student van de HAN
- Impact: De leeractiviteiten dragen bij aan het vergroten van studiesucces

3.2 Werkwijze bij het ontwerpen van leeractiviteiten

We hanteren de volgende werkwijze bij het ontwerpen van leeractiviteiten:

Inventariseren ontwikkelbehoefte studenten

- Klankbordgroep bestaande uit studenten van de verschillende faculteiten: levert op regelmatige basis, bijv. twee maal per jaar, input voor nieuw te ontwikkelen aanbod.
- Klankbordgroep bestaande uit afgevaardigden van het netwerk HAN Studiesucces: toetst ontwikkelbehoefte studenten en vult zo nodig aan. Hierbij hanteren zij de in 3.1 genoemde criteria.
- Contentmanager stelt vast welke leeractiviteiten in de komende periode worden ontwikkeld.

Ontwerpen leeractiviteit

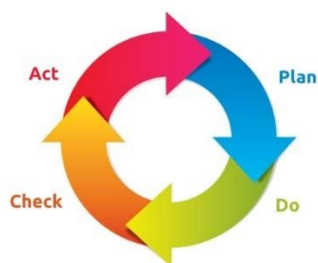
- Contentmanager maakt een globaal ontwerp voor de leeractiviteit (bijlage 1 – format HAN Academy) en inventariseert waar benodigde expertise is binnen de HAN om de activiteit verder te ontwikkelen.
- Contentmanager voert gesprek met beoogde trainer/coach en toetst over deze over de benodigde competenties beschikt om de leeractiviteit te verzorgen
- Trainer/coach ontwikkelt het aanbod en legt dit voor feedback voor aan de contentmanager.

Uitvoeren leeractiviteit

- Contentmanager bepaalt wanneer de leeractiviteit wordt ingepland
- Medewerker backoffice plant de leeractiviteit in en plaatst deze in het leerportaal
- Trainer/coach voert de leeractiviteit uit

Evalueren leeractiviteit

- Trainer/coach evalueert deze volgens vooraf bepaalde criteria (bijlage 3). Hierbij vullen zowel studenten als trainer een evaluatieformulier in.
- Contentmanager houdt zicht op kwaliteit van de leeractiviteit aan de hand van de evaluatieformulieren. Bij een nieuwe training plant de contentmanager een gesprek met de trainer/coach voor evaluatie en eventuele bijstelling. Mocht dit uit de evaluaties blijken, dan vinden dit soort gesprekken ook bij latere uitvoeringen plaats, volgens het principe van Plan-Do-Check-Act.

Opbouw opleidingsaanbod

Toekomst

Over drie jaar is Training en coaching voor studenten en hun begeleiders een zichtbaar, bereikbaar, laagdrempelig en herkenbaar onderdeel van HAN. Training en coaching is een *herkenbaar* onderdeel het netwerk HAN Studiesucces en is *zichtbaar* en *bereikbaar* door zowel online als via fysieke plekken aanwezig te zijn binnen de HAN. Studenten weten hierdoor wat het aanbod aan trainingen, workshops en coachingstrajecten is en herkennen daarin hun wensen en behoeften. Omdat het aanbod *laagdrempelig* is, kunnen alle studenten er gebruik van maken. Zij ervaren geen schroom of barrières om deel te nemen.

Om de dienstverlening naar studenten zo goed mogelijk te laten aansluiten bij wensen en behoeften moet Training en coaching expertise opbouwen en expertise bundelen. Daarvoor wordt een voortdurende dialoog gevoerd met belangrijke partners, zowel binnen de HAN (kenniscentra, lectoren, instituten en opleidingen, HAN Talencentrum, HAN Studentenpsychologen) als buiten de HAN (andere hogescholen, universiteiten en landelijke netwerken).

Voor de *faculteiten* heeft Training en coaching op twee manieren meerwaarde. Enerzijds kunnen alle studenten gebruik maken van het trainingsaanbod, waardoor de faculteiten

ontlast worden. Docenten en begeleiders kunnen doorverwijzen naar Training en coaching. Anderzijds kunnen faculteiten gebruik maken van de kennis en expertise die Training en coaching bundelt en opdoet. Bovendien kan Training en coaching als adviseur worden ingeschakeld bij vraagstukken over studiesucces.

Voor de *instelling* heeft Training en coaching meerwaarde omdat de HAN hiermee een schakel op weg naar meer studiesucces voor haar studenten realiseert.

Strategie

Om de visie in de komende drie jaar te realiseren, volgt Training en coaching in grote lijnen het groeimodel van de HAN Academy uit 2012. Ook de HAN Academy had destijds te maken met een versnipperd, decentraal aanbod aan opleidingen en cursussen voor medewerkers, uitbestedingen aan externe partijen en een periode van gewenning van managers en medewerkers binnen de HAN. Het aangaan van gesprekken met interne aanbieders (zowel medewerkers als studenten) om de mogelijkheden van samenwerking te verkennen en in te vullen, wordt voor Training en coaching in de beginfase cruciaal. Training en coaching begint klein en kiest voor geleidelijke groei. Daarin zetten we in de komende drie studie jaren de volgende stappen:

- 2016-2017: Interne organisatie neerzetten
Huidige aanbod binnen HAN (waar mogelijk) onderbrengen bij Training en coaching
3) Nieuw aanbod prototypen en bijstellen
- 2017-2018: Huidige aanbod doorontwikkelen en verbeteren
Nieuw aanbod onderbrengen bij Training en coaching
Expertise vergroten door samenwerking met opleidingen, instituten en kenniscentra
- 2018-2019: Gehele aanbod doorontwikkelen
Expertise delen door adviesfunctie richting opleidingen en instituten
Expertise vertalen in doorlopende leerlijn studievaardigheden

Inhoudelijke domeinen

HAN Studiesucces - Training en coaching heeft een aanbod dat de ontwikkeling van opleidings- en vakoverstijgende vaardigheden ondersteunt. Daarmee wordt bedoeld dat de vaardigheden voor alle opleidingen en dus voor alle studenten van de HAN van belang zijn. Om de inhoud af te bakenen worden in eerste instantie drie hoofddomeinen onderscheiden, gebaseerd op de drie componenten in het leerproces: cognitieve, affectieve en regulatieve leeractiviteiten (Cate, Snell, Mann en Vermunt, 2004). Een overzicht van het aanbod in onderstaande domeinen is te vinden in bijlage 4.

Studievaardigheden

Binnen dit domein vallen activiteiten die bijdragen aan het ontwikkelen van vaardigheden die bijdragen aan het organiseren van het leerproces (regulatieve

leeractiviteiten). Hiervoor is geïnventariseerd welk aanbod reeds aanwezig is binnen de HAN, onder meer bij het Studiecentrum en slb'ers. Vanaf het najaar zijn deze trainingen en workshops ook toegankelijk via HAN Studiesucces – Training en coaching.

Taalvaardigheden

Binnen dit domein vallen activiteiten die bijdragen aan het ontwikkelen van vaardigheden die het makkelijker maken (nieuwe) leerstof te verwerken (cognitieve leeractiviteiten). In eerste instantie zijn dat in ieder geval de trainingen die worden aangeboden door de HAN taalkamer, onderdeel van het HAN Talencentrum.

Persoonlijke ontwikkeling

Binnen dit domein vallen activiteiten die bijdragen aan het ontwikkelen van vaardigheden die bijdragen aan het opstarten en continueren van het leerproces (affectieve leeractiviteiten). In eerste instantie zijn dat in ieder geval de trainingen die worden aangeboden door de HAN studentenpsychologen. Dit aanbod is alleen op indicatie toegankelijk voor studenten. We gaan dit aanbod aanvullen met een 'open aanbod', toegankelijk voor alle studenten van de HAN.

Bijlage III: Formulier verzoek extra tentamenvoorzieningen voor studenten met een functiebeperking

Verzoek en besluit conform WHW art.7.13 lid 2m, BA- & MA-opleidingen

26. TOEKENNING EXTRA TENTAMENVOORZIENING(EN) AAN STUDENTEN MET EEN OF MEER FUNCTIEBEPERKINGEN (VERZOEK EN AL DAN NIET TOEKENNING)

Onderwijsvereenkomst tentamenvoorziening(en) i.v.m. functiebeperking(en)

Dit verzoek voor extra tentamenvoorzieningen i.v.m. functiebeperking(en) vul je in met de (senior) s**l**'er, die het verzoek vervolgens in kan dienen bij de examencommissie. De examencommissie beslist en zal je daar per mail over informeren.

	<u>studentnummer</u> HAN:
--	---------------------------

Reden voor het aanvragen van de tentamenvoorziening(en) i.v.m. functiebeperking(en)

Voeg bewijsmateriaal toe (bijv. dyslexieverklaring, doktersverklaring)
Voor de aanvraag (vanwege dyslexie) van extra faciliteiten bij examens is vereist dat de student de dyslexie verklaring (met handtekening van een GZ psycholoog of orthopedagoog, een logo en datum) en het psychodiagnostisch rapport (waar de verklaring op gebaseerd is) kan overleggen.

Gevraagde tentamenvoorziening(en) i.v.m. functiebeperking(en)

Aanvraag van de voorziening(en) voor:

☐ de gehele opleidingsduur

☐ studiejaar.....

☐ de periode van..... tot

naam (senior) s**l**'er..... datum.....

(facultatief: handtekening).....

Het gedeelte hieronder wordt door de examencommissie ingevuld

De examencommissie naam opleiding besluit het verzoek van student

☐ niet toe te kennen

☐ wel toe te kennen

☐ gedeeltelijk toe te kennen

Inhoud van besluit (wat wordt toegekend) en motivatie

naam en handtekening (namens) examencommissie

datum

Wanneer je het niet eens bent met dit besluit kan je binnen zes weken rechtstreeks in beroep gaan bij het College van Beroep voor de Examinens. Er volgt dan eerst een periode van drie weken waarin je samen met de examencommissie probeert om de zaak op te lossen, een minnelijke schikking. Lukt dat niet, dan pakt het College van Beroep voor de Examinens jouw beroep op. Je beroepschrift kun je zenden aan: College van Beroep voor de Examinens, p.a. Bureau Klachten en Geschillen, Postbus 31178 6503 CD Nijmegen of per email bureau.klachtengeschild@han.nl

Lijst van tentamenvoorzieningen voor studenten met een functiebeperking¹

- Een student met een functiebeperking die niet in staat is tentamen te maken binnen de tijd die daarvoor staat heeft recht op extra tentamentijd. De student doet daartoe in overleg met de studieloopbaanbegeleider een verzoek aan de examencommissie. Studenten met een goedgekeurde dyslexieverklaring hebben altijd recht op extra tentamentijd mits aangevraagd.
- Een student die vanwege een functiebeperking moeite heeft met schriftelijke tentamens op A4-formaat krijgt de mogelijkheid tentamens op A3-formaat te vragen. De student doet daartoe in overleg met de studieloopbaanbegeleider een verzoek aan de examencommissie. Studenten met een goedgekeurde dyslexieverklaring hebben altijd recht op tentamens op A3-formaat mits aangevraagd.
- Een student die vanwege een functiebeperking moeite heeft met schriftelijke tentamens krijgt de mogelijkheid tentamens op een andere manier te maken (bijvoorbeeld antwoorden inspreken op band, laptop gebruiken bij tentamens). De student doet daartoe in overleg met de studieloopbaanbegeleider een verzoek aan de examencommissie.
- Alle studenten die recht hebben op langere tentamentijd kunnen bij elkaar worden gezet in een aparte ruimte.
- Een student met een beperkte energievoorraad kan in overleg met de studieloopbaanbegeleider een voorstel doen aan de examencommissie om de tentamens te spreiden.
- Tentamens worden voor een student met verlengde tentamentijd zo gepland dat hij de mogelijkheid heeft te pauzeren voor het volgende tentamen. Dat kan leiden tot een individuele planning van de tentamens.

Op bovenstaande faciliteiten kunnen studenten in redelijkheid aanspraak maken. Uiteraard kunnen er nog andere zaken zijn die studenten nodig hebben om tot een studeerbaar programma te komen. Onderstaande lijst geeft een overzicht van mogelijkheden en kan als richtlijn fungeren.

In trefwoorden gaat het om de volgende zaken.

Vorbereiding

- Oud tentamen maken
- Duidelijke informatie krijgen over vorm/ inhoud/ beoordeling

Tentamenvorm/regels

- Herkansingen op gunstige tijden/ dagen
- In delen opsplitsen
- Mondeling i.p.v. schriftelijk
- Multiple choice i.p.v. open vragen
- Op gunstige tijden/ dagen
- Open vragen i.p.v. multiple choice
- Pauzes
- Schriftelijk i.p.v. mondeling
- Spreiding tentamens (over dag, over blok)
- Take-home
- Verlenging tijd
- Inzage (aangepast aan functiebeperking)

Ruimte

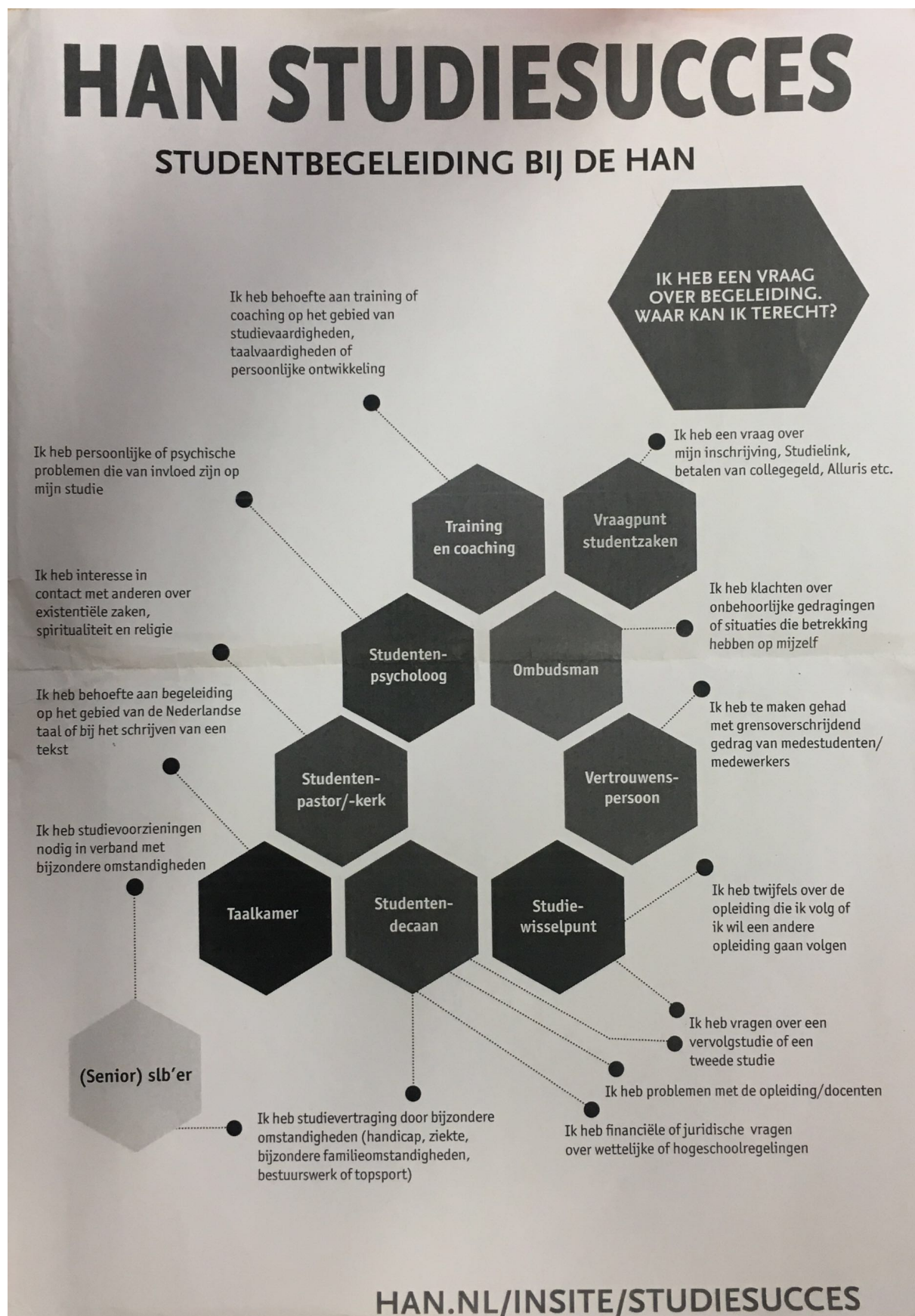
- Aangepaste, extra verlichting
- Goede, aangepaste (bureau)stoel
- Individuele ruimte (t.b.v. extra tijd, betere concentratie, hardop lezen, af luisteren gesproken tentamen, pauzes kunnen nemen, minder afleiding, spraakherkenning, kunnen bewegen, van houding wisselen, minder stressfactoren)
- Prikkelarme ruimte
- Toegankelijk (aangepast) lokaal

Hulpmiddelen

- Leesbaar d.m.v. groot lettertype, duidelijk lettertype (vb. arial), regelafstand 1,5
- Loep

¹ Overgenomen uit de HAN-nota "Studeren met een functiebeperking" vastgesteld door het CvB op 29-01-2013.

Bijlage IV: Flyer HAN Studiesucces

Bijlage V: Aanbod HAN Studiesucces – Training en coaching

Studievaardigheden:

Binnen dit domein vallen activiteiten die bijdragen aan het ontwikkelen van vaardigheden die bijdragen aan het organiseren van het leerproces (regulatieve leeractiviteiten). Hiervoor is geïnventariseerd welk aanbod reeds aanwezig is binnen de HAN, onder meer bij het Studiecentrum en slb'ers. Vanaf het najaar zijn deze trainingen en workshops ook toegankelijk via HAN Studiesucces – Training en coaching.

- Leren Leren
- Zeker presenteren
- Basiscursus RefWorks- eenvoudig bronnen verwerken bij onderzoek
- Begeleiding bij Effectief studeren
- Brein Beheer: Haal meer uit je geheugen en verbeter je concentratie
- Coaching bij studievaardigheden
- De Roadmap: het visuele plan van aanpak
- Een afstudeeronderzoek: hoe pak ik dat aan?
- Grip op je studie voor studenten die vertraging oplopen
- Studying in the Netherlands; how to make it a succes!
- Van APA naar Beter - Hoe pas ik de APA richtlijnen toe
- Wordt verwacht: Time management
- Workshop Studiekeuze

Taalvaardigheden:

Binnen dit domein vallen activiteiten die bijdragen aan het ontwikkelen van vaardigheden die het makkelijker maken (nieuwe) leerstof te verwerken (cognitieve leeractiviteiten). In eerste instantie zijn dat in ieder geval de trainingen die worden aangeboden door de HAN taalkamer, onderdeel van het HAN Talencentrum.

- Eerste hulp bij spelling
- Eerste hulp bij zinnen
- Schrijfvaardigheid voor Caribisch-Nederlandse studenten
- Schrijfvaardigheid voor NT2'ers
- Schrijven met dyslexie
- Taal- en schrijfcoaching

Persoonlijke ontwikkeling:

Binnen dit domein vallen activiteiten die bijdragen aan het ontwikkelen van vaardigheden die bijdragen aan het opstarten en continueren van het leerproces (affectieve

leeractiviteiten). In eerste instantie zijn dat in ieder geval de trainingen die worden aangeboden door de HAN studentenpsychologen. Dit aanbod is alleen op indicatie toegankelijk voor studenten. We gaan dit aanbod aanvullen met een 'open aanbod', toegankelijk voor alle studenten van de HAN.

- (Zelf)reflectie in het onderwijs: hoe motivatie en opbrengst vergroten?
- Werkcollege: Solliciteren anno 2018. Hoe kom jij op jouw ideale werkplek?
- Zeker presenteren
- Constructief denken
- Het SpiegelWeb: de SpiegelWeb-Workshop
- Individuele/separatiegroep
- Lonely Planet: A student-guide to social connection
- Masterclass verdiepingsbijeenkomsten: Hoe kom jij op jouw ideale werkplek?
- Masterclass: Solliciteren anno 2018. Hoe kom jij op jouw ideale werkplek?
- Mindfulness tijdens de studie
- Omgaan met studiestress en faalangst
- Rouw en verlies
- Uitstelgedrag
- Werken aan een positief zelfbeeld
- Workshop voor leden van opleidingscommissies

Bijlage VI: Interviewagenda

Nr.	Naam	Opleiding	Leerjaar	Geslacht	Diagnose	Datum
1	J.	Pedagogiek	1 ^e jaar	Vrouw	ADD	25 september
2	K. H.	Pedagogiek	4 ^e jaar	Vrouw	ADHD	29 september
3	L.	Pedagogiek	3 jaar	Vrouw	ADD	29 september
4	A.	Pedagogiek	2 ^e jaar	Vrouw	ADD	29 september
5	M.	Pedagogiek	Senior SLB'er 1 ^e jaar	Vrouw	-	12 oktober
6	Y.	Pedagogiek	2 ^e jaar	Vrouw	ADHD	13 oktober
7	T.	Pedagogiek	3 ^e jaar	Man	ADHD	18 oktober
8	M.	SPH	2 ^e jaar	Man	ADHD + PDDNOS	26 oktober
9	K. A.	Pedagogiek	2 ^e jaar	Vrouw	ADD	31 oktober
10	Y.	Pedagogiek	SLB'er 2 ^e jaar	Vrouw	-	8 november
11	C.	Pedagogiek	Senior SLB'er 3 ^e jaar	Vrouw	-	15 november
12	N. B.	SPH	3 ^e jaar	Vrouw	ADD	29 november
13	K.G.	Pedagogiek	3 ^e jaar	Vrouw	ADHD	28 november

Bijlage VII: Tijdsplanning

Activiteit	september				Oktober					November			December				Januari		
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
Weeknummer:	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
Vakantie																			
Literatuur lezen																			
Doelen formuleren																			
Uitwerken literatuur review																			
Methodologische literatuur lezen																			
Bedenk onderzoeksbenadering																			
Uitwerken onderzoeksstrategie en methode																			
Vragenlijst ontwikkelen																			
Pilot test en herzien vragenlijst																			
Vragenlijst aanbieden																			
Data transcriberen																			
Data analyseren																			
Hoofdstuk bevindingen uitwerken																			
Update literatuur lezen																			
Resterende hoofdstukken afronden																			
Concept scriptie naar begeleider																			
Concept scriptie herzien, layout vormgeven																			
Scriptie printen en inbinden																			
Scriptie inleveren																			
Belangrijke data:			1		2							3			4			5	
1. 22 sept: Projectovereenkomst inleveren																			
2. 5 okt: Plan van aanpak inleveren																			
3. 23 nov: Concept onderzoeksplan inleveren																			
4. Dec: Concept Projectresultaat naar opdrachtgever																			
5. 8 jan: Definitieve scriptie inleveren																			
6. 15 jan: Ergens deze week presenteren																			

Bijlage VIII: Nauwkeurige taakverdeling

Fase	Taak	Verantwoordelijk	Voldaan?
Oriënteren	Signaleren praktijkprobleem	Sharon & Thuy Tien	✓
Oriënteren	Data verzamelen uit de praktijk	Sharon & Thuy Tien	✓
Oriënteren	Afspraken maken/werven interviews	Sharon	✓
Oriënteren	Uitwerken eerste interviews	Thuy Tien	✓
	Praktijkonderzoek verwerken in verslag	Sharon	✓
Oriënteren	Literatuuronderzoek verwerken in verslag	Thuy Tien	✓
Richten	Onderzoeksdoel en vragen formuleren	Sharon & Thuy Tien	✓
Plannen	Onderzoeksmethode bepalen	Sharon & Thuy Tien	✓
Plannen	Methode van onderzoek verwerken in verslag	Sharon	✓
Verzamelen	Vervolginterviews uitvoeren	Sharon & Thuy Tien	✓
Verzamelen	Transcriberen interviews	Sharon & Thuy Tien	✓
Verzamelen	Coderen interviews	Sharon & Thuy Tien	✓
Analyseren	Coderingen interviews koppelen aan literatuur	Thuy Tien	✓
Analyseren	Resultaten verwerken in verslag	Sharon	✓
Concluderen	Hoofdvraag beantwoorden	Sharon & Thuy Tien	✓
Ontwerpen	Projectresultaat maken	Sharon & Thuy Tien	✓
Presenteren	PowerPoint maken	Thuy Tien	
Presenteren	Presentatietekst schrijven	Sharon	
Presenteren	Presentatie geven	Sharon & Thuy Tien	

Bijlage IX: Interviewgide voor senior slb'er hoofdonderzoek

Introductie	
Intro	Wij zijn Thuy Tien en Sharon en zitten in het 4 ^e jaar van de studie Pedagogiek.
Doel van het onderzoek	We willen met u een gesprek voeren in de vorm van een interview. Dit om erachter te komen wat uw functie inhoudt en uw mening als senior slb'er over studenten met een onderwijsbehoefte en de procedure die ze moeten doorlopen. Op die manier willen wij, in opdracht van onze opdrachtgever HAN Studiesucces, onderzoeken hoe studenten binnen het instituut ISPS beter gebruik kunnen maken van het ondersteunend aanbod.
Onderwerpen	Geef de onderwerpen aan die in het interview aan bod komen: • Functieomschrijving • Procedure • Studenten met AD(H)D • Eigen mening • Belemmeringen en verbeteringsuggesties
Anonimiteit en vertrouwelijkheid	Dit interview is anoniem, dat wil zeggen dat uw persoonlijke gegevens niet gebruikt of genoemd zullen worden. Daarnaast zullen de dingen die u ons vertelt en de informatie die u ons geeft alleen voor <u>dit</u> onderzoek gebruikt worden.
Opname	We hebben mobiel bij ons zodat we dit gesprek kunnen opnemen. Dit zorgt er voor dat wij nu niet veel hoeven op te schrijven. Later wordt het namelijk letterlijk uitgeschreven. Vanuit de wet is voorgeschreven dat we u om toestemming moeten vragen als we gebruikmaken van een bandrecorder. Daarom vraag ik u zo meteen, als de band loopt, of u toestemming geeft dat dit gesprek wordt opgenomen op band. <u>Vindt u het goed dat dit gesprek wordt opgenomen op band?</u>

Vragen en subvragen	
Functieomschrijving	- Hoe lang bent u in deze functie? - Wat houdt uw functie in?
Procedure aanvragen ondersteunend aanbod	- Hoe wordt de informatie over de student bijgehouden/doorgespeeld?/ - Hoe wordt er gecommuniceerd tussen de docenten van deze studenten?

Verschillen in studenten	- Hoe is de motivatie van de studenten die de voorzieningen nodig hebben? - Merkt u verschil tussen de motivatie van de studenten met AD(H)D?
Belemmeringen en verbeter suggesties met betrekking tot de toegang en het gebruik van het ondersteunend aanbod	- Wat vindt u van het gehele proces voor het aanvragen van een van de voorzieningen van het ondersteunend aanbod voor een student met AD(H)D? - Wat vindt u van het gehele ondersteunend aanbod? Uit ons vooronderzoek is gebleken dat studenten met AD(H)D er weinig gebruikt wordt gemaakt van het ondersteunend aanbod van de HAN. Naast de positieve ervaringen van studenten die er wel gebruik van maken, ervaren sommige studenten ook belemmeringen bij het gebruik ervan. Merendeels van de studenten met AD(H)D gaf aan dat het niet concreet genoeg is wat het ondersteunend aanbod is en ook niet weten dat het er ligt. - Bent u het daar mee eens of oneens en waarom? - Hoe ervaart u dit? - Hoe zou dit volgens u verbeterd kunnen worden? Daarnaast geven studenten ook aan dat ze niet weten of hun slb'er/wep-docent er van op de hoogte is. - Klopt dit? - Hoe ervaart u dit? - Hoe zou dit volgens u verbeterd kunnen worden? De meeste studenten zijn snel afgeleid en dwalen af, zij houden hier rekening mee door bijvoorbeeld tijdens een toets expres achterin of juist voorin te gaan zitten. - Wat denkt u hier van? - Bij wie ligt volgens u de verantwoordelijkheid? - Wat zou volgens u helpen om de afleidbaarheid en afwezigheid te verminderen bij deze studenten? Sommige studenten geven aan dat een hoge drempel een van de belemmeringen is voor het aanvragen of het gebruik maken van het ondersteunend aanbod. - Hoe vindt u dit? - Wat voor ervaringen heeft u er mee? - Wat zou volgens u helpen om deze drempel te verlagen?

	- Op welke manier zouden studenten er wel gebruik van maken? - Door wie zou het aangeboden moeten worden? - Bij wie ligt de verantwoordelijkheid? - Hoe zou volgens u het gebruik van het ondersteunend aanbod bevorderd kunnen worden?
--	--

Afronding	
Afsluiting interview	Wilt u nog iets toevoegen aan dit gesprek? Zijn er nog dingen die niet aan zijn gekomen in het interview maar die u wel belangrijk vindt om te vertellen
Bedanken voor het interview	Wij willen u graag bedanken voor uw tijd en deelname aan het interview.
Contactgegevens achterlaten	Als verder nog vragen heeft, kunt u altijd nog contact met ons opnemen.

Bijlage X: Interviewguide voor studenten met AD(H)D hoofdonderzoek

Introductie	
Intro	Wij zijn Thuy Tien en Sharon en zitten in het 4 ^e jaar van de studie Pedagogiek.
Doel van het onderzoek	Uit ons vooronderzoek is gebleken dat studenten met AD(H)D er weinig gebruikt wordt gemaakt van het ondersteunend aanbod van de HAN. Naast de positieve ervaringen van studenten die er wel gebruik van maken, ervaren sommige studenten ook belemmeringen bij het gebruik ervan. Wij willen in dit interview graag jouw mening over deze positieve ervaringen en de belemmeringen met je bespreken en wat volgens jou de mogelijke verbeter suggesties zijn om deze belemmeringen te verhelpen/verminderen.
Onderwerpen	Geef de onderwerpen aan die in het interview aan bod komen: • Positieve ervaringen • Belemmeringen • Verbetersuggesties
Anonimiteit en vertrouwelijkheid	Dit interview is anoniem, dat wil zeggen dat jouw persoonlijke gegevens niet gebruikt of genoemd zullen worden. Daarnaast zullen de dingen die je ons vertelt en de informatie die je ons geeft alleen voor <u>dit</u> onderzoek gebruikt worden.
Opname	We hebben mobiel bij ons zodat we dit gesprek kunnen opnemen. Dit zorgt er voor dat wij nu niet veel hoeven op te schrijven. Later wordt het namelijk letterlijk uitgeschreven. Vanuit de wet is voorgeschreven dat we je om toestemming moeten vragen als we gebruikmaken van een bandrecorder. Daarom vraag ik je zo meteen, als de band loopt, of je toestemming geeft dat dit gesprek wordt opgenomen op band. <u>Vindt je het goed dat dit gesprek wordt opgenomen op band?</u>

Vragen en subvragen	
Positieve ervaringen t.a.v. de toegang tot het ondersteunend aanbod	Uit het vooronderzoek is gebleken dat een student de toegang tot het ondersteunend aanbod prettig te handhaven vindt. - Hoe kijk jij daar tegen aan? - Wat heb jij als prettig ervaren t.a.v. de toegang tot het ondersteunend aanbod? - Wat vind je van het gehele ondersteunend aanbod? Een ander student gaf aan serieus te worden genomen door de HAN - Hoe voel jij je eronder? - Wat zijn jouw ervaringen hier mee?
Belemmeringen en verbeter suggestie m.b.t.	Een aantal studenten gaven in het vooronderzoek aan dat er taboe en schaamte heerst rondom AD(H)D. - Ben jij het daar mee eens of oneens?

taboe en schaamte rondom AD(H)D	- Hoe denk jij erover? - Ken jij dit gevoel? - Zo ja, in welke opzichte? Verbetersuggestie: - Op welke manier zou dit volgens jou verminderd kunnen worden? - Door wie zou het belicht moeten worden?
Belemmeringen en verbetersuggestie m.b.t. onwetendheid en onbekendheid	Merendeels van de studenten met AD(H)D gaf aan dat het niet concreet genoeg is wat het ondersteunend aanbod is en ook niet weten dat het er ligt. - Ben je het daar mee eens of oneens en waarom? - Hoe ervaar jij dit? - Wat vindt jij duidelijk er aan en wat niet? Daarnaast geven studenten ook aan dat ze niet weten of hun slb'er/wep-docent er van op de hoogte is. - Wat vindt jij hier van? Verbetersuggestie: - Op welke manieren zou dit volgens jou duidelijker kunnen? - Bij wie ligt de verantwoordelijkheid? - Hoe zouden slb'ers/wep-docenten dit duidelijker kunnen communiceren? - Hoe zouden studenten dit beter/anders kunnen doen?
Belemmeringen en verbetersuggestie m.b.t. afleidbaarheid & afwezigheid door AD(H)D	De meeste studenten zijn snel afgeleid en dwalen af, zij houden hier rekening mee door bijvoorbeeld tijdens een toets expres achterin of juist voorin te gaan zitten. - Hoe ervaar jij dit? - Wat vindt jij hier van? - Bij wie ligt volgens jou de verantwoordelijkheid? Verbetersuggestie: - Wat zou volgens jou helpen om de afleidbaarheid en/of afwezigheid te verminderen bij studenten met AD(H)D?
Belemmeringen en verbetersuggestie m.b.t. een hoge drempel tot het gebruik maken van het ondersteunend aanbod	Sommige studenten geven aan dat een hoge drempel een van de belemmeringen is voor het aanvragen van een ondersteunend aanbod. - Klopt dit? - Zo ja, hoe zie jij dit terug? - Wat voor ervaringen heb jij hier mee? Verbetersuggestie: - Wat zou volgens jou helpen om deze drempel te verlagen? - Op welke manier zouden studenten er wel gebruik van maken? - Door wie zou het aangeboden moeten worden? - Bij wie ligt de verantwoordelijkheid?

Afronding	
Afsluiting interview	Wil je nog iets toevoegen aan dit gesprek? Zijn er nog dingen die niet aan zijn gekomen in het interview maar die je wel belangrijk vindt om te vertellen
Bedanken voor het interview	Wij willen je graag bedanken voor je tijd en deelname aan het interview.
Contactgegevens achterlaten	Als je nog verder vragen hebt, kun je ons altijd mailen.

Bijlage XI: Codelijst

Welke verbeter suggesties hebben studenten Pedagogiek en SPH met AD(H)D om de door hen ervaren interne en externe belemmeringen te verminderen of op te lossen?

Laagdrempeligheid	Duidelijkheid	Overzichtelijkheid & Structuur
Hoge drempel Individueel Kleine setting Via slb'er duidelijk Behoeftte aan ondersteuning Moeite met slb'er Schaamte Omgeving Individuele gesprekken Informer en slb'er Ontwetendheid Verwachting slb'er Geen motivatie Controleren Verwachting studenten met ADHD	Uitleg procedure eerste jaar Stress WEP les Geen zicht op vorderingen Onbekend bij slb'er Verwachting slb'er Derde jaar zwaar Tweede jaar meer moeite Afgeleid zijn en afdwalen Aansluiting doelgroep Geen zicht op vorderingen	Aanbod onbekend Juiste personen Voorbeelden voorzieningen Doorverwijzing Aanbod niet concreet Structuur opdrachten Herhalen Frequentie aanbod Onduidelijk Scholar niet duidelijk Onmogelijk om te vinden Onoverzichtelijk

Welke verbeter suggesties hebben (senior) studieloopbaanbegeleiders om het gebruik van het ondersteunende aanbod te bevorderen?

Kennisverbreding & Vaardigheden	Aanbod binnen handbereik	Concretisering functies	Initiatief studenten
Niet alle slb'ers op de hoogte Verschil slb'ers Frequentie Implementatie Onvoldoende kennis slb'er Geldpotje Verschil per wep-docent Integer mee omgegaan Aansluiting Affiniteit docent met student Welwillendheid en betrokkenheid docent Individueel andere behoeften	Folder HAN Studiesucces Duidelijke voorzieningen voor student Fysiek op papier Makkelijk op Insite te vinden Behoeftte overzicht Behoeftte bespreken Student prettig Voorzieningen Als studenten eenmaal route weten Middenweg Manieren om aan te geven Kwestie van papier invullen	Prioriteit slb'ers Rol slb'er Rol slb'er meer mogelijkheden ervoor Taak senior slb'er Eenmaal bekend bij slb'er Bevoegdheid Schema personen Taken studiecoördinatie schaar vermeld Niet structureel slb taken Doorverwijzen onbekend Meer info over coördinatoren Hulp bij aanvragen Lijntjes studiecoördinator kort	Initiatief student (6x) Eerder aan de bel trekken Motviatie Niet durven aangeven Hbo opleiding Eerste informatiehoorcollege Verwachtingen student Verwachtingen studie Balans verwachting student en school Grens verwachtingen Initiatief student Jaar 3 studenten zelf vragen Verschil in ondersteuningsbehoefte ADHD Student zelf verantwoordelijk

Wep docenten en slb'ers niet voldoende op de hoogte Denken dat drempel verlaagt is Adolescentiefase Overleg Planning Afhankelijk per slb'er Dilemma zelfstandigheid tegenover behulpzaamheid Frequentie wep overleg Functiebeperking weinig aanbod Coaching belangrijk Tijdgebrek slb'er Meer zicht op informatie voor slb'er Reminder voor slb'er Frequentie informatie	Derde jaar geen structurele voorzieningen Ouders betrekken Mogelijkheden Aanbod moeilijk te vinden meer links naar info eerste jaar veel informatie informatie eerste leerjaar beklijft niet afhalen student moeilijkere weg voor student dan medewerker hulp meer in zicht meer voorbeelden op de site aanbod niet toegankelijk voor student format concretisering begin van elk schooljaar binnen handbereik voor slb'er frequentie informatie	Studiesucces meer op de voorgrond Taak studiecoördinatoren	Student zelf bespreekbaar maken
---	--	--	---------------------------------

Aan welk ondersteunend aanbod hebben de studenten Pedagogiek en SPH met AD(H)D behoefte?

Tijdverlenging & apart lokaal	Coach & buddysysteem	Training	Koptelefoon
Aparte ruimte	Herhalen Stok achter de deur Iemand helpen plannen Iemand helpen beginnen Even gaan zitten		Koptelefoon Koptelefoon meer concentratie Koptelefoon laagdrempelig

Welke positieve ervaringen hebben de studenten Pedagogiek en SPH met AD(H)D tot nog toe met betrekking tot (de toegang van) het ondersteunende aanbod?

Doorlopend aanbod	Aandacht
Alleen eerste jaar aangevraagd	Eerste jaar hulp Sommige slb'ers stok achter deur Mailen voor een deadline